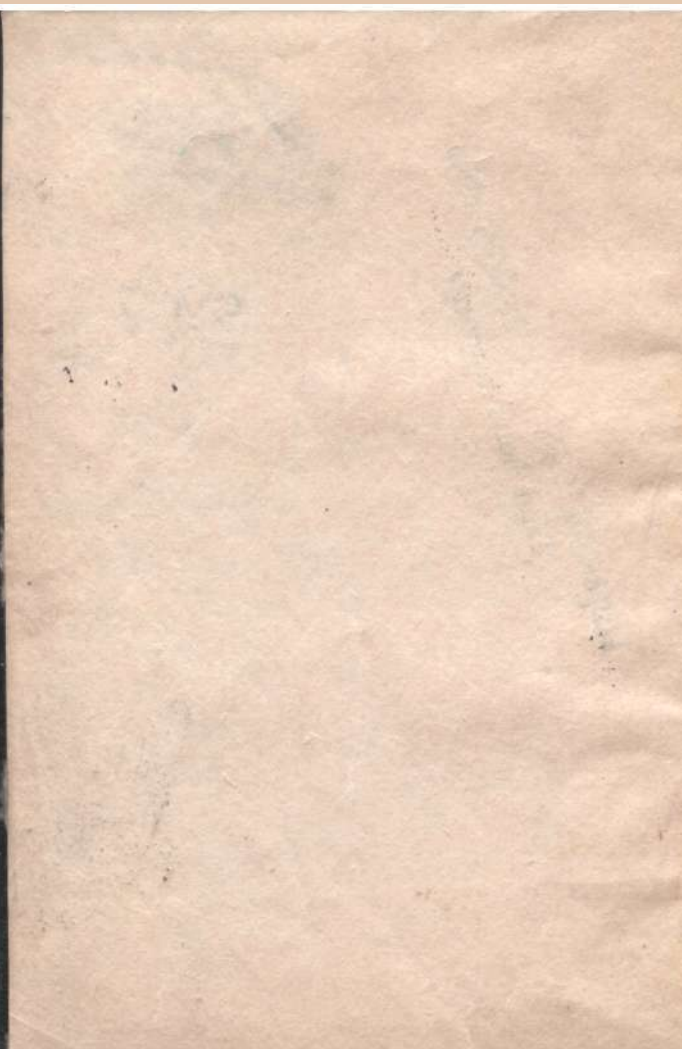

275

Kisiparosok Országos Szabványügyi Bizottsága
Tatai helyi csoportja

247

247

CARINUS.

HISTORIAI NOVELLA.

*

A NAGYNYEDI KÉT FÜZFA.

BESZÉLY.

20
~~247~~
247

IRTA

ÓKAI MÓR.

TIZEDIK KIADÁS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD, INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1915.

*Káspárosok Országos Szabadszervező
Tatai helyi csoportja*

X

CARTE

DE

DE

DE

DE

DE

DE

DE

DE

DE

DE

247

245

Kisparosok Ország
Tatai helyi közéleti lapja

Carinus

Historiai novella.

A császárok korszakában Róma környéke fény és pompa dolgában vetekedett magával a fővárossal.

Mindenütt a római patriciusok villái tüntek elő a környékben, úri kényelem tanyái, miknek kellemesekké alakításában remekelt mindenféle művész, — a szobrásztól a szakácsig.

E derék patriciusok, kik közül egynémelynek jövedelme nyolcz, kilencz millióra ment föl, gyakran voltak azon kellemetlen helyzetben, hogy Rómát kerülniök kellett; az unalom, a sértett hiuság, a nép és a praetorianok lázongásai, legtöbbször a császári gyanú kényszeríték őket elhagyni a világváros kapuit s mezei jószágaikra kivonulni.

Igy élt már több év óta Tiber-torkolati jószágán az öreg Mesembrius Vir, a legvénebb senator, ki, a mióta Probus meghalt, lábát sem tette Rómába és felé sem nézett a senatusnak. Ő ugyan a köszvényt és a hályogot okozta, melyek lábával és szemeivel parancsoltak, s akárki jött hozzá, nem látta őt máskép, mint currulis szé-

kén ülve, elefántcsont mankójával kezében, s szemei előtt hosszú zöld ernyővel.

Két leánya volt az öregnek. Az egyik, Mesembria I., korán férjhez ment egy császári kegyből nagy úrrá lett libertinhoz; később a libertin elveszté fejét, vagyonai és a császári kegy a szép hölgyre maradtak, ki nem sokára Róma Aspasiájának lön kiáltva Glyceria melléknévvel.

Mesembrius természetesen, ha Glyceriáról beszéltek előtte, nem csak vak, hanem még süket is volt, az ő száján pedig e név ki nem jött soha.

Másik leánya volt Mesembria II. (kereszttségi nevén Sophronia), ki szüntelen az öreg úr mellett volt mezei jószágán; szép és erényes hajadon, kinek három görög istennő látszott kölcsönözni bájait. Juno termete kecsseit, Venus arca búbáját, Psyche lelke szendeségét.

Pedig Sophronia nem igen nagy hálára kötelezé le maga iránt a pogány istennőket; a közel tengerparton élt a bölcs Eusebius, az apostolok utóda; a szép hölgy régóta látogató a titkos gyűlhelyeket, hol e szent férfi hirdeté a Krisztus híveinek az ígét az egy Istenről, ki él lélekben és igazságban.

A vén Mesembrius jól tudá, hogy kedvencz leánya titkos proselytája az új hitnek, és nem ellenzé azt; még magával leányával sem vétette észre, hogy ő sejt ebből valamit.

Jöttek azonban Rómából délczeg patricius ifjak, a szép hajadon híre által ide csalva, kik mind azon reménnyel kecsgették magukat, hogy kezét és szívét és milliót megnyerhetik.

Mesembrius szívesen fogadá őket; nagy lakomát rendezett tiszteletökre, előhozatta százéves borait; az ifjaknak nem sok kellett a folyékony tűzből, hogy leittasodjanak: az utolsó libatió után mind-egyik olyannak mutatta magát, a milyen valóban volt, s kibeszélte szívének legtitkosabb hajlamát.

Az öreg Mesembrius hallgatott és elmélkedett.

Az egyik kéjencznek mutatta magát és dicsőíté Proculus s a prægustator Maximin erényeit; másik ment volt e hajlamtól, hanem annál nagyobb vágyat árult el despotának és rabszolgának lenni egy személyben; s ha találkozott is végre egy omnibus numeris solutus, midőn az utolsó thé-mára került a sor, — a keresztyének felőli véle-ményre, — a többiekkel együtt az is elárulá azon hitét, hogy a keresztyén felekezet nem egyéb egy istentagadó sectánál, mely magát a circusokból, népünnepélyekből, secularis játékokból visszahuzva, konok gyászolásával zavarja a nép örö-meit, s e helyett sötét barlangokban borzasztó ritusokat végez, felavatottjait kényszerítve egy lisztbe pólált csecsemő szívét átverni késeikkel, s annak véréből inni; hogy az istenek haragja ezek miatt látogatja a földet árvizekkel, döghalállal, földrengéssel és barbárokkal, és hogy ezeket nem lehet eléggé olajba főzni, szurok közt égetni, vadállatokkal széttépetni s elevenen elásni, hogy az országról elforduljanak az ég csapásai.

Mesembrius eleget hallott, s egyiknek sem adta leányát. Tisztelte a martirokat, de nem óhajtá leánya nevét köztük említettetni.

Egy visszautasított kérő sem látta Sophroniát.

Egy napon fiatal napbarnított arczu lovag szállt be a vén Mesembriushoz. Az öreg látta őt jönni kerti laka trichilumából, hol botjára támaszkodva ült, s daczára hályogos szemeinek, már messziről rákiálta:

— Ah, te jösz hozzám, Manlius Sinister? jer, jer, itt vagyok.

Az öreg meg tudta látni, a kit akart.

Az ifju odasietett hozzá, megölelte s megszorítá kezét.

— Hogy megférhiasodtál, szólt mosolygó arczal Mesembrius, s mintha szemei nem elégiténék ki, kezeivel is végig tapogatózta az ifju arcvonalmait, karjait, vállait; a mióta Probussal elmentél, egész ember lett belőled; hát te is leányomat megkérni jöttél, úgy-e?

Az ifjut zavarba hozá az egyenes kérdés.

— Nem vagyok ily önző, Mesembrius, engem régi barátságunk hozott lakodba.

— Tudom, tudom, ismerjük a barátságnak azt a nemét, a mi egy fiatal ember és egy vén ember között szokott lenni, a kinek szép leánya van; mert leányom nagyon szép, Manlius; igen szép! hogyha látnád! Oh ne mondd, hogy látad, ezelőtt négy esztendővel mi volt az? te is gyermek voltál, ő is; mit értettél akkor hozzá? De most! oh Manlius, az nagy hiba volna tőled, ha bele nem szeretnél.

— Mit használ az nekem, öreg barátom? te annyi kérőt elutasítál ajtód előtt, kik nálamnál jobbak, gazdagabbak és hatalmasabbak voltak, hogy én még reményleni sem merek.

— Hogyne, Manlius? hát nem lehetsz-e te is gazdag és hatalmas? Carinus császár nem játszópajtásod volt-e? hát nagybátyád, a derék Quaterquartus nem leghiresebb augur-e Rómában? kinek minden jóslata beteljesül, ki kezében tartja a császárok és országok jövődjét.

— Ez mind igaz.

— Ugy-e bár? Látod, te még nagy ember lehetsz. Csak Carinus kegyét kell kissé keresned s nagybátyádnak kedvében járnod. Ugy-e pedig az könnyű dolog?

— Legalább nem nehéz.

— Lásd, lásd. Még ki tudja, mi nem lehetsz? Mibe kerül Carinusnak a kedvéért egy gazdag senatort a vízbe fojtatni a palotáit és kincseit neked adni? s akkor neked is lesz palotád és rabszolgáid, rózsavízben fürödhetsz, s pávanyelveket ebédelhetsz. Mi áll utadban? Erre a dicsőségre hason mászva is eljuthatsz. Hason mászva, mondom.

Manlius hagyta az öreget beszélni.

— No, de maradj itt nálam, a míg kedved tartja és mulasd magad.

Estefelé pompás vendégség állt készen Manlius tiszteletére, összegyűjtve mind abból, a mi inyet, szemet és lelket gyönyörködtet.

Az ifju arcza lángolt az ó falernumi tüzétől; gyakran csapkodott öklével az asztalra, feledve a tiszteletet gazdája iránt.

Mesembrius észrevév, hogy vendégének lelke nyilik a bortól, s fél könyökére emelkedve, hozzáfogott az examenhez.

— Hát Manlius, mit szólsz e falernumihoz? nines-e igazam, midőn azt mondom, hogy Itália a föld keble, mert itt vannak a föld emlői: azon hegyek, melyek e bort termik?

— És én mégis ittam már életemben lelkesítőbb italt.

— Lelkesítőbb italt, Manlius? Kinek az asztalánál ittad azt, Manlius?

— Az Euphrat vizéből.

— Mit beszélsz?

— A ktesiphoni csata után volt az. Egész nap verekedtünk, karomon a vér, arczomon az izzadtság csurgott alá. Estére tönkre volt verve a persa had, s ezen egy napon kiáradt az Euphrat medréből.

— S te akkor ittál belőle?

— Igen. Annak a viznek részegítő ereje van.

— A dicsőség részegíte le, Manlius. Az volt abban a vízben!

— Nem tudom, mi volt benne? mert a hogy sisakom tele meritém, le sem vettem addig ajkamról, míg egy cseppig ki nem ürült.

— Hanem azután vígan is voltatok, úgy-e bár? Hejh kedv szerint lehetett mulatni az elfoglalt Ktesiphonban. Képzelem, jól lehetett dolguk azoknak a szép feketeszemű menyecskéknek, a kik hevenyében férj nélkül maradtak, meg azoknak a palotáknak s raktáraknak, miknek gazdáit agyonvertétek. Uszott a katona tejben, vajban.

— Nem igen uszott biz az, mert még azon az éjszakán továbbutaztunk, s mi a bogárszemű

menyecskéket illeti, kemény parancsa volt minden vezérnek, hogy az elfogott hölgyek erényét katonáival tiszteletben tartassa.

— No, no. Nem igen szigorúan szoktatók tenni az ilyen parancsokat. Ismerjük már ezt.

— Mehercule! rosszul ismeritek, kiálta Manlius dühbe hozva. Annyira keményen vettük a parancsot, hogy én egy legiómból való katonát, ki egy szüzet elrabolt, lábainál fogva kötteték két lehajtott fához s úgy hasítottam kétfelé.

— No, de azért engem csak ne hasíts ketté, tréfálódzék az öreg Mesembrius, rendkívül gyönyörködve azon nemes méltatlankodáson, melyet vendége mutatott; azzal inte egy közelálló numid rabszolgának, ki egy faragványokkal ékes ezüst vedret tart a kezében: — jer Ramon, töltsd meg vendégem serlegét.

— Hagyd el, kiálta Manlius, meg tudom én azt még magam is tölteni, nem kell engem megitatni, mint Carinust, a ki restell hozzányúlni a pohárhoz, mikor iszik, s azt hinné, hogy elfárad, ha egy fügét saját kezével vinne a tányértól szájáig.

— Ej, ej, Manlius Sinister, te az Augustust rágalmazod.

— Aecastor! ez nem rágalom! hát nem tudnivaló-e róla, hogy lábai soha sem érik a földet, még fürdőszobájába is zselleszéken jár; a minap egy gyűrű volt az ujján, s azon panaszkodott, hogy nem bírja elviselni annak a nehéz gyűrűnek a terhét, s lehúzatta az ujjáról. Sőt többet mondok, most egy híres oklevélhamisítót hoza-

tott ki a börtönből, ki rendkívül ügyes mások névaláírásának utánzásában; ezt megtette főirnökának, hogy még saját nevének leírásával se legyen terhelve, s most ez a defraudator írja helyette minden országos okiratra a nevét.

— Oh Manlius. Te mégis nagyon sokat elmondasz Carinusról, pedig ő neked iskolatársad volt.

— Azzal nincs mit dicsekednem. Igaz, hogy sokszor megosztottam vele kenyereimet, mikor neki nem volt, s rongyos palliumát kicseréltem a magaméval! de nem óhajtom, hogy rám ismerjen valaha, mert könnyen úgy járhatnék, mint többi iskolatársai, kik megjelentek előtte, őt korábbi idők emlékeire figyelmeztetve, s kiket aztán Carinus menten bedugatott a «feledés tornyaiba», hogy magát a multak kellemetlen érzéseitől megszabadítsa.

— Jaj Manlius, te úgy beszélsz, mint egy Seneca, így te soha sem fogsz Carinus kegye által magasra jutni.

Mikor is volt arra szüksége szabad rómainak? kiálta büszkén fölemelve fejét az eques; van kardom, van bátor szívem: ha ezek nem bírnak dicsőségre vezetni, nekem az olyan hatalom, melyet a porban fekve lehet elnyerni, nem kell! ebeknek való az és libertinoknak.

Mesembrius kezeit dörzsölve kaczagott örömben s unszolta az ifjut, hogy igyék. A bor valódi jellemét kezdte visszaadni a római rossz világ közepett nem lelkéhez illő vonásokra szoktatott arcznak,

— Mondsza tovább, jó Manlius, a mit elkezdél; a ktesiphoni csatánál maradtunk: azaz, hogy ott maradt az ellenség, ti tovább mentetek, a míg mellettek.

— Tisztelem ősz szakálladat, senator, de azt nekem ne mondd, hogy «a míg mehettünk». Mehettünk volna bizony a Jaxartesig: ember nem volt, a ki ellenünk tudott volna állani. Hiába pusztíták el utunk előtt a határt a futó persák; a római legióknak még a pusztaság sem állott ellen; minden katona hátán vitte tiznapieledelét (az egész thraciai útban a legkeményebb télszakon kinn aludtunk a fagyott rögön). A persák tapasztalák meggátolhatlan közeledésünket, s midőn egy barbár nevű telepítvény elé értünk, melynek kimondását római nyelvtől nem kívánhatják az istenek, ott tábort üténk. — Alkonyat táján szemközt jöttek ránk a persa király követei: pompás, gyémántos emberek, befont hajjal, gyűrükbe szedett szakállal, szépen kifestve pirosra, szemöldeik feketére s ujjaik tele gyűrükkel, mint valami menyasszonyok, s kívánták, hogy vezessék őket az Augustus elé. — Carust értettem, nehogy Carinust véld. — Ekkor egy férfihoz vezették őket, ki ott ült a gyepen, fején egy sárga bőrsipka, és falatozott — jóféle avaszalonnát és nyers habot. Egy kopott és durvaszövetű biborpalást volt nyakában, mely őt másoktól megkülönbözteté.

— Ez volt Carus, ráismerek! dörmögött közbe az öreg senator.

— Az Augustus félbe sem szakasztá vacso-

ráját a követek miatt, nyugodtan ropogtatva vas fogai alatt a nyers babot, mialatt azok amphitheatralis pathossal mondák el betanult beszédjüket, melynek mind fényes ígéretei, mind fenyegetései rosszul hangzottak a nyers lupinushoz, melyet a császár jóízűen evett. Midőn beszédjüket végzik, Carus levette kopasz, sima fejéről a sárga bőrsipkát, s rámutatva, szólt a követeknek: «nézzetek ide és tartsátok meg e szavakat: ha királyotok el nem ismeri Róma fenhatóságát s provinciáit vissza nem adja, a milyen kopasz ez az én fejem, olyan kopaszszá teszem országotokat».

— Erről is Carusra ismerek.

— A követek ijedten kotródtak tovább, a legiók jó kedvvel éneklék a hadi verset, melynek minden strophája ezen végződik: «mille, mille, mille occidit».

— Ez Carus dicsőítő verse, kiről azt hírelek, hogy egyes viadalban ezer embert ölt meg az ellenségből.

— Igaz, annyit fogyasztott el.

— A fia tiz annyit ölt meg, csak hogy saját alattvalóiból. *Sit verba verba. De* mondd csak tovább Manlius, mi történt veletek tovább? ezen egész hadjáratról mindenki másféle mesét mond. Egy azt állítja, hogy a fekete Lygiok támadtak meg benneteket, másik tumultusról beszél, harmadik csodákat említ. Annyi igaz, hogy ti a helyett, hogy előre haladtatok volna, egyszerre visszafordultatok, noha ember nem állhatott többé ellenetek, a mint mondad.

— Úgy van, ember nem állhatott többé ellen, de hát nincsenek-e hatalmasabb lények a föld felett?

— Valóban vannak; Róma istenei. De reménylem, hogy őket nem haragítátok magatokra, s auguraitok kitudakolák a kedvező auspiciumokat; veletek volt a világhírű Quaterquartus, derek unokabátyád.

— Valóban ott volt; áldozatfüst, állatok béle nem hiányzott, varju is jött elég a láthatárra.

— Manlius, nagyon profane beszélsz e szent dolgokról.

— Van okom róluk így beszélni. Segédsapataink valahol egy félig bőrbe öltözött embert fogtak el a pusztán, ki mint mondá, egy láthatlan Isten iránti tiszteletből vonult ki a magányba testét sanyargatandó, ott egy oszlopot rakott kőből, s ezen oszlop tetején töltött már harmincz telet és nyarat, egyiránt türve fagyot és nap hevét, s ott állt napestig kiterjesztett karokkal, mint egy crux, vagy számtalan hajlongással gyakorlá magát fejének térdeihez ütésében; néhány legionarius kíváncsi volt megszámlálni e hajlongásokat, de midőn azoknak száma már az ezerkilencszázig haladt, megunták a dolgot, s letaszíták a jámbort az oszlopról és megölték. (Simeon Stylites.)

— S te sajnálod e nazarenust?

— Beszéljünk csendesen Mesembrius. Szavaimat vész kimondani és meghallani. Ne gondold, hogy ittas vagyok, s most gondolom ki e meséket. Én láttam ez embert haldokolni, mert ké-

sőn jutottam oda megmentésére. Nem átkozódék. Arczán túlvilági boldogság kifejezése ült, szemeit ég felé emelte megdicsőülten s haldokolva megáldá gyilkosait. Én elüztem azokat a sebesülttől s enyhítőleg hideg vizet adtam neki, ő megköszönte s e szavakat sugá fülembe utolsó lehelletével: «Rómaiak! ne menjetek a Tigrisen túl, mert ott a láthatlan Isten paradicsoma van, ki nem engedi magát meggázolni!» Én elmondám ez intést a császár kisebbik fia, Numeriánának, ki Caesar korában is jó barátja volt minden jó katonának, s ő tudósítá felőle az Augustust, ki megdöbbenve az ascéta jóslatán, felszólítá Quaterquartust, hogy tartson auguriumot. Az én nagybátyám ismeretes arról, hogy oly oraculumokat tud mondani, mik meg nem hazudtolhatják.

— Merészen beszélsz Sinister.

— Így jósolta Probusnak egyidőben azt, hogy az ő családja fogja Róma fényét helyreállítani ezer esztendő múlva.

— Csak?

— A sok lituus forgatásból végre az lett a tudomány, melyet Quaterquartus dodonai ihlettséggel eldeclamált, hogy a legközelebbi csatában Isten fog harczolni.

— Azt nem tevé hozzá, hogy mellettünk-e, vagy ellenünk?

— Az imperator előrehaladást parancsolt s még aznap átkeltünk a Tigrisen. Naplementen többen azok közül, kik a martyr Simeon Stylitest megölték, borzadva látták őt egy dombtetőn kiter-

jesztett karokkal állani, mint egy keresztet, s hajlongni térdeihez értetett fővel. Pedig én magam temettetém el a kimultat. Az éjszaka sötét lett, fellegek tódultak minden oldalról a láthatárra, messziről villogva, mintha csatára készülnének egymással. A mennydörgés mindig közelebb jött, a világ elsötétült, soha nem hallott hangok kezdének körülöttünk üvölteni, midőn villámlobbanásnál az égnek mélye megnyílt, úgy tetszék, mintha számtalan fényes alak nézne onnan reánk. Mindenik legiónak úgy tetszék, mintha a mellette levő legiók nagy küzdelmes tusába volnának keveredve, kardok és dárdák csörgése hangzott köröskörül, pedig sehol sem volt csat. A sötétben úgy hallók, mintha egész seregünk egyetlen zavart tömeggé volna gomolyodva, hol ember ember ellen küzd, a lovas cohorsok gázolják a gyalogokat, a tribunok nyargalnak a seregek élén s a hadtömegek pusztítva omlanak egymásba, — s csak a perczig tartó villámlobbanásnál láttuk, hogy a legiók mind csendesen állnak szabályos négyszögökben, meg sem mozdulva helyükből. Ekkor egyszerre irtóztató ropogással omlott alá egy kigyózó tűztömeg, egyenesen csapva le soraink közé s meg-rázva alattunk az álló földet és körülöttünk a levegőt; a borzalom térdeinkre ejte, minden állat a földre rejté arczát, s a rettentő szózat egy hatalmas Isten ítéletét mennydörgé füleinkbe. Midőn ismét felpillantánk, valami nagy tűz égett táborunk közepében. Az Augustus sátora volt az, melyet a villám megütött. Senki

sem merte oltani, benne volt a császár és a sereg védisteneinek képei. Odaégték mind. Ki hát az Isten, ha nem ők? óh Mesembrius, való volna-e az, hogy él felettünk egy láthatatlan lény, ki ura égnek és földnek, s a holt kőalakok, kiket mi imádunk, önmagukat sem képesek megvédeni?

Mesembrius nyugodtan szorítá meg Manlius kezét. Eleget hallott.

— Ne szóljunk erről többet, Manlius. Ti visszatértetek a hatalom elől, mely utatokba állt. Az Isten volt! Hogy viselé magát a sereg ezután?

— Nem lehete őket többé rábírní, hogy előremenjenek; körülfalazták a helyet, melyen Carus-Augustus segélytelenül megégett Róma védisteneivel; most ott egy épület áll a puszta közepén ajtó és ablak nélkül, hogy emberi láb ne léphessen az Istentől megátkozott helyre. A sereg megválasztá Numeriánt vezéreül, s követelte, hogy hozza őket vissza Illyriába. E hírt Carinusnak meghozni küldetém előre én, s ez az oka, hogy most látjuk egymást.

— Reménylem, hogy többször is fogjuk még látni. Öröm Rómában lenni, úgy-e bár?

— Nekem nem az, szeretnék visszamenni legiómhoz.

— Óh, úgy te még bizonyosan nem láttad Carinus circusát, a pompás secularis játékokat, minőket csak Rómában lehet feltalálni; nem élvezéd még Antonin thermæit, a rózsaillesztos meleg fürdőket, gemmákkal kirakott falaikkal; még tán szeretőd sincs Rómában Manlius?

— Láttam mindent és nem mulattatott. Mit bámuljak én, sebhelyekkel rakott legionarius, ki most jöttem Scythia széléről, circusaitok vérontó bohóczkodásain? Itt harczt csinálnak játékból, mi a harczból csinálunk játékot. A thermæket pedig soha sem szerettem; a meleg fürdő csak a Quiritesnek való, nem a katonának. A vért a hideg víz is lemossa; a pizsoknak persze, hogy meleg kell.

— De nem feleltél a harmadikra; nem találtál szép asszonyt Rómában? de mit kérdem így? megtalálnak téged ők, ha te nem keresed is őket. Oh Róma hölgyei nem kevélyek, nem rátartók; ha egyszer mutattad magad a forumon, a milyen délczeg, daliás ifju vagy, azt kellene tőled kérdenem: nem ragadtak-e még el? nem téptek-e darabokra, mint Orpheust a bacchansnök?

— Ah Mesembrius, nem fogják lépveesszővel a keselyüt.

— Eredj, eredj! miért volnál te keselyűbb a többinél? Mintha Venus galambjai nem fészkeltek volna Mars sisakjába? Eredj! Rosszul áll a te arczodhoz a tettetés. Hiszen élpirultál s szemeid lesütötted. Miért akarsz vén embert, mint én, rászedni? vagy megváltoztak volna Carinus árnyékában a római erkölcsök? s mig eddigelé, ha a hat Vesta-szűz közül egy meghalt, helyét alig akadt valaki betölteni, most egyszerre mind az ő papnői lettek, a kik azelőtt Aphroditeé voltak?

— Ezt nem állítottam, Mesembrius.

— Tehát az ellenkezőt. No, ne tagadd, jeles

kalandjaid voltak? Igen derék! Öt-hat szerelmes hölgy vett egyszerre körül, szívét, életét rakva lábaidhoz; te kiválasztottad közülök a legszebbet, a melyik legforróbban ölelt, legédesebben csókolt? vagy nem tudtál választani közülök, s megtartottad valamennyit! Reggel az egyik koszorúját teted a fejedre, este a másikat; egyiknek esküdtél a holdra, másiknak a napra, s hiven megtartád esküdet mindegyiknek? Igen derék, igen jeles! Ez az ifjuság öröme Manlius! én is ilyen voltam, míg ifjú valek.

— De Mesembrius, nem hagysz szóhoz jutnom; a mit elmondtál, az nem illet engem. Odáig mindent szépen megengedek, hogy Rómában létem egyetlen napja alatt több bajom volt a rabszolgákkal, kiket úrnők küldtek hozzám, mint ez úrnők férjeivel, a kikhez küldve voltam; de nekem nem szokásom az ilyen küldeményekre figyelni. Manlius-családból eredek, melyben ős szokás volt, hogy a férfi nem szeretett egy nőnél többet életében, de azt szerette hiven; ha meghalt, — gyászolta örökké; — ha megcsalta, — megöle; — s ha meggyalázzák, bosszút állt érte.

— Szépen beszélsz, Manlius; de egy gyűrűt látok ujjadon ragyogni, a minő gemmát nem szokott férfi viselni, hacsak nő ujjáról nem származik reá.

— Helyesen következtetél. E gyűrűt egy hölgy küldé nekem s hogy ujjamon viselem, annak egyedül te vagy az oka.

Mesembrius csodálkozva tekintte az ifjúra, azt hivé, mámorában beszél érthetlennül.

— Én, Manlius? Mi közöm nekem a te gyűrűdhöz?

— Tegnap este, a vigiliák kezdete után, hogy a Capitoliumot elhagytam, egy lefátyolozott matrona vékony irattekereset nyújtott kezembe, s azzal az oszlop-sorozatok között hirtelen eltűnt; a tekercs e gyűrűvel volt leszorítva; kíváncsiságból felbontám azt s e titkos szavakat olvasám belőle: «Manlius Sinister! te egy szüzet szeretsz, kinek atyja jó barátod. Ez ősz embert és e fiatal szüzet veszély fenyegeti, mit az isteneken s ellenségeiken kívül egyedül én tudok. Ha értesülni akarsz róla, siess hozzám. E levél átadója a pons sacer előtt várakozand reád a napnak és éjnek minden órájában, míg csak meg nem jelensz. E gyűrűt mutatva, elvezetend hozzám.» Aláírva: «egy nő, ki tégedet gyermekévei óta imád, s kit te mindig megvetettél; ki azok által gyűlöltetik, kiket meg akar menteni».

— Manlius, különös dolgot mondál.

— A talány megfejthetlen előttem. Kinek van hatalma szivem legbensejébe látni, hogy onnan érzelmeimet kiolvassa? Álmaim árultak-e el, hogy tudhassa valaki, hogy én leányodat szeretem, kit négy év előtt láttam s azóta nem tudok feledni? s ki lehet azon nő, ki megszabadítson egy másik nőt, a kinek szerelme kizárja az övét?

Mesembrius arca elsötétült. A calix érintet-

len áll már régóta a férfiak előtt: egészen kijózanultak a beszélgetés közben, csak sziveik maradtak tárva, miket a bor lelke kinyitott.

— Mutasd e gyűrűt közelebből, szólt Mesembrius halkán.

Manlius oda nyujtá kezét; a gyűrű köve gyönyörű camæa volt, sardonix faragmány, szép görög vonású hölgy fehér méllképével bíbor-sárga alapból kivésve.

Mesembrius leránczolt homlokkal nézte a camæát; félre fordítá fejét, s ismét ránézett merően, s azzal egyszerre undorral taszítá el azt maga elől, s ősz fejét csüggedten hajtá le mellére.

— Miért borúlt el arczod? kérdé Manlius. Ismered e gyűrűt? Ismered tulajdonosnéját?

— Ismerem, felele tompán az öreg.

— Szólj, ki ő?

— Kicsoda? szólt villogó szemekkel az agg. Kicsoda? Egy szemtelen hetæra, egy utálatos kéjhölgy, kinek lehelletéből támad a döghalál. Róma népeire, kinek létele folt a teremtés munkáján, kire annyi átkot szórt önnön édes apja, hogy ha az megfogamzanék rajta, nem teremne fű azon a földön, melyen az ő lábai járnak, s utálattal fordulna el tőle maga a könyörület is.

Az öreg utolsó szavai a leghevesebb zokogásban veszték el.

— Kicsoda e nő? kiálta felugorva a triclíniumról Manlius.

— E nő az én leányom . . . hörgé az öreg elkésérült hangon.

— Glyceria ?

— Abraxas!! kiáltá az öreg a baljóslatrontó igét, s undorodva rázkódott meg a névtől.

Manlius levonta ujjáról a gyűrűt s az ablakhoz lépett vele, mely alatt a Tiberis folyt. Az öreg észrevette szándékát.

— Ne hajítsd a vízbe! Valami hal el találja nyelni, a halászok kifogják, s ismét napfényre kerül. Megmérgezi a Tiberist s megvesznek tőle, a kik iszszák. Tartsd magadnak. Egy gondolatom támadt; a miért e gyűrűt meg kell tartanod. E gyűrűt én miattam viseléd ez ideig, mint mondád.

— Azért tartottam meg, hogy ha kell, téged megóvjalak.

— Köszönöm Sinister. Tehát te engemet szeretsz, és leányomat is; köszönöm, köszönöm; háladatosak leszünk érte, én öregségemet adom szeretetedért, ő fiatalságát adandja érte. Mindig szerettünk téged, mindig úgy tekinténk, mint családunk tagját. Ha bennünket veszélytől akarsz megóvni, — tartsd meg ezt a gyűrűt, — eredj vele, a hová vezetni fognak, — keresd fel a ki küldte, — és gyilkold meg őt.

— Mesembrius! Leányod ő.

— Ha gyermeke a basilisk annak a madárnak, mely fészkében kikölté?

— De ő épen téged akar ismeretlen vésztől megóvni.

— Nincs rám nézve több vész a világon, egyedül ő! A mi a világnak a dögvész, a földindulás, a vihar, a vérpad, az én nekem az ő

neve! Ha én juthatnék hozzá közel, én gyilkolnám meg őt.

— Ő meg akar téged menteni.

— Ne higgy neki. Hazug minden szava, megcsalta apját, megcsalja az isteneket. Képe oly ártatlan, mint egy alvó kisdédé; ha szól, meg vagy büvölve, ha beszélni engeded, kibeszéli kezedből a tört, megront, elvarázsol, kiforgat tenmagadból, átkozott varázslatokkal megtöri szived kérgét, hogy gyáva légy, mint egy korbácsolt rabszolga. Nem arcát kendőzi ez, mint a többi asszonyok, hanem lelkét, most azzal csábít magához, hogy engem és Sophroniát akarja általad megmenteni; ha odamégy és szívébe nem ütöd kardodat, mielőtt egy szót szólhatott volna, rábeszélend, hogy minket ölje meg!

— Mesembrius, mit vétett ő ellened, hogy így szólsz felőle?

— Mit vétett? eltemetett, mielőtt meghaltam volna! sárral keverte be ősz hajszálaimat! megmérgezte szívemet, ellopta szemeim világát! véretem lopta meg, hogy obscoen képeket festsen vele lupanárok falaira!

— Téged az indulat ragad el.

— Miért ne ragadna? Nincs-e oka egy rómainak átkozódni, ha azt mondják neki a forumon: szállj le lovadról, mert leányod becsstelen! Mehetek-e én Rómában valahová, a nélkül, hogy gyalázatomat lássam: nincs-e az ő neve valamennyi Aevius és Mavius silány verseiben prostituálva? nem látták-e őt az amphitheatrum-

ban, mint pantomimát egy tapsoló, ujjongó vulgus előtt fellépni? nem jár-e ő fényes nappal förtelmes kíséretével együtt tunica vitreába, ventus textilisbe öltözve? nem engedé-e magát lefestetni mint vulgivaga Venus? s van-e egy orgia, egy bacchanal, melynek ne ő volna utálatos királynéja? — oh Manlius, az rettenetes dolog, mikor az ember ősz hajakat visel, nem nézhetni az emberek arczába, mindenütt azt hallani suttogva, azt olvasni le mások tekintetéből: ime ez azon Mesembrius, kinek leánya Róma megrontója, ime ez adott éltet azon szörnyetegnek, ki mindennap százezer éhező kenyerét eszi meg, s ugyanannyinak vérért iszsza meg rá, vigyázzunk, hogy hozzánk ne érjen! — — oh Manlius, hidd el nekem, hogy te egykor meg fogod ez asszonyt ölni.

— Nem öltem asszonyt soha és nem fogok.

— Emlékezzél szavamra. Ez a Megæra téged szeret; azt is jól tudja, hogy te mást szeretsz; hogy e más neki testvére, mit sem tesz; ezek az elromlott inyú Messalinák még a vérben is válogatósak; közönséges vér már nem ingerli őket, testvérüké a legédesebb neki

— Őrizd ajkadat az Omenektől!

— Én érzem, a mit mondok Manlius. Jobb volna, hogy megöld e nőt vigyázatból, mint hogy megöld majd boszúból. Ha kigyót látsz, elgázolod ugy-e? s nem várod el, hogy megcsipjen s okod legyen rá elgázolni?

— Te atya vagy Mesembrius, fájdalmaidat értem, de nem osztom.

— Leendsz férj és akkor osztani fogod.

— Mint kívánhatod öreg barátom, hogy gyűlölni tudjak, midőn boldoggá tevél? Egy alvónak beszéled haragodat, ki örömeiről álmodik, míg te ingerült szavaddal háborítod az éjt. Minden beszédedből én csak azt hallom meg, hogy Mesembria II. szerelmét kell egykor birnom. E szót, ez eszmét hallottam akkor is, mikor a vad Sarmaták csataordítása hangzott fülemben — a sötét Lygiok éji támadásainál, s a persa harcmezők naphosszú hevében; az ő arcát láttam a vértől kiáradt folyam tükrözeten, s a kopár sivatag tikkasztó látkörén; azt látom most is, míg te vérről beszélsz, s ádáz szavaidból csak egy üti lelkelem: az, hogy ő enyim lesz.

— Igazán, hogy vak minden, a ki szeret.

— S tedd hozzá, hogy rémlátó minden, a ki gyűlöl.

— Adják az istenek, hogy neked legyen igazad, hogy egykor azt mondja az egész világ: ime Mesembrius, eltaszított leányod tiszta, mint Diana, s rágalom és vak képzelet volt minden, a mit róla mondál! — Én...! De én még akkor is azt mondanám: meg kell őt ölnöd Manlius, mert megcsalta az egész világot!

Az öreg szemei ki voltak egészen vörösödve, az indulatoskodás lázba hozta egész idegzetét; észrevehetőleg reszketett s midőn a tricliniumról felemelkedék, oly erősen megfogta annak oldalán az elefántcsont sphinxet, hogy kezében maradt.

— Szolgák, elő a fáklyákkal! — kiáltá recsegő hangon, feledve, hogy máskor beteges asthmával szokott beszélni; — Manlius, menjünk nyugodni, az éj másik felébe haladt; te álmodjál szerelmedről, gyűlöletemről én.

S azzal kemény léptekkel elhagyá a trichilum termét, kertjein keresztül lakába sietve s egészen elfeledve, hogy a köszvény miatt egy lépést sem tud tenni; szolgálai a currulis széket üresen tölták utána.

Manlius még azután sokáig a trichilumban maradt, elmélázva lelke ábrándjain, kidült az erkélyre, mely a Tiberisre hajolt, s a habokba nézett, miket a felkelő hold behinte ezüsttel. A holdvilágban fekete csónakok úsztak nagy csendesen parthosszant, s valami búbánatos hymnus zengése hallatszék távolról, a csónakok egyikén fehér hölgyalak látszott nagy messziről. Manlius úgy eltűnődék rajta, hogy mi különöst érez most szívében? Az hivé, álmodik, a mint szokja néha az ember azt álmodni, hogy ébren van; ő azt hivé, hogy Sophronia szelid ábrándos arczáról álmodik.

Nem tudott nyugodni, szívét úgy nyomta valami; izgatott lelke ki a szabadba vágott, vevé kardját s paludamentumába burkolózva, egy az erkély alá kötött csónakba leszállt, s azt eloldva, utána evezett a rejtélyes hymnushangoknak.

II.

Minő csodás tüneménye volt az egy időben a kornak, hogy a való diadalmaskodott a költészetben, a kereszt egyszerű tanai a ragyogó mythológián.

A költők vallása, az ábrándos ligetek, a virágos partok, a napsugáros sziget-világok választott istenei, e művészszellem ihletében tengerhabból született, virágillattól fogamzott, csillagokká örökölt meleg eszményi alakok, édes szerelmi kalandok által az emberiséggel rokonná szövődve, mint enyésznek el az érzékimádat ölelő karjai közül, egy szavára egy hatalmasabb lénynek, ki ül elérhetlen magasban s mégis mindenkibehez oly közel, kit látni senki, érezni mindenki tud, ki egy és egyedül Istene a csillagnak úgy, mint a mezők lilimának.

Mint hidegülték el lassankint az olymp isteneinek oltárai, mint fogytak el a rózsakoszorúk aranyos oszlopzataikról, mint tűnt el a nép illatos csarnokaik alól, hogy a szabad napsugáros ég alatt egy láthatlan valóság ígét hallgassa.

Ez az ég, ez a napsugáros ég volt a titkok titka! Az éjszakai ég csillagezreivel volt a mythologia, a nappali ég az oszthatlan való hite. Nem látni mélyét és magasát, csak jóltevő melegét érezni annak s a végtelen kék derűben egy örök remény beszél a szívnek, hogy ez égen túl van egy másik, egy jobb világ, mely-

nek csak árnyéka ez itt alatt, s mentől sötétebb itt az árny, annál fényesebb ott a való.

Ez volt az eszme, mely győzött, a föld megszűnt börtön lenni, a halál nem volt fájdalom s a császárok nem voltak mindenhatók.

Augustus idejében azt mondá egy költő: «ha Róma üldöz, hová futsz előle? bárhová menekülj, Róma kezében vagy!» Az új hit menhelyet mutatott minden üldözöttnek, s hiába foglalta el az egész ismert világot Róma, maradt egy másik ismeretlen, tele titkos örömmel azoknak, a kik itt alatt szenvednek, — s mentül sötétebb itt az árny, annál fényesebb ott a való.

E hitnek, mely a könyeket törle le a szenvedők arczáról, győzni kellett; nemsokára egyesült benne üldözött és üldöző, mert ez vigaszt nyujta annak, ki igaztalanul szenved, s bocsánatot annak, ki igaztalanul cselekszik.

A császárok üldözése csak növelte, nem fogyasztá az új hit követőit: nyílt téreken, Róma közepén léptek fel a szentlélek választottai, a mindenható ígét hirdetve, s a máglyákon, a circusok vadai közt sem vonták azt vissza, s azon eleven fáklyák, kiket szurokba mártva, a császári kertek kivilágítására meggyújtottak, a lángok között is beszéltek, hogy a mi fájdalom itt, az amott mind üdv és gyönyör.

Hasztalan gyilkolták őket, a megöltek vére pecsét volt tanaikon, mely azokat hitelesíté, s a ki martyrokat csinál, az halhatatlan ellenségeket szerez magának.

Carinus császár azonban egy új nemét találta ki a martyriumnak.

Haláltól, kínoktól vissza nem rettentek a proselyták, a mi másnak fájdalom, az nekik gyönyör volt, s gyöngé szüzek a szentlélek által megszállva, dicsőítő hymnusokat énekeltek a lángok közepett.

Carinus nem vetteté e szent hajadonokat többé máglyára, hanem oda vetteté katonáinak, s az erényes nők, kiket vissza nem riasztott a vérhalál, megborzadtak a gyalázattól, mely erősebben égeté lelkük tisztaságát, mint az olaj lángjai, s míg a circusok spoliariumai elé bátor arczsal tudtak nézni, undorodva gondoltak a földalatti bünbarlangokra.

A gondolat valami pokoli volt: azokat, kik sziveik átlátszó tisztaságáért a világ minden gyönyöreiről le tudtak mondani, épen e gyönyörök legutáltabb faja által büntetni meg, és Carinus jól tudta azt, hogy e gyalázat elől még a halál által sem szabadulhatnak meg áldozatai, mert a keresztény hit tiltja az öngyilkolást.

Ezért az ő uralkodása alatt csak titkos helyeken, éjjeli órák után jöttek össze a hívők, barlangokban, elhagyott síremlékekben s hajnal előtt eloszlottak.

A római augurok tudtak a titkos összejövelelek felől, s hogy a nép maga siessen azoknak helyeit kifürkészni, azon hirt terjeszték el, hogy a keresztyének ott eloltva minden világot, irtózatoss tetteket követnek el, miket a mély sötétségnek kell takarni; — a mi nagy

szó volt, miután Rómában fényes nappal üzte dolgait minden fürtelem.

Manlius a part mellett hajtva csónakát, mindig közelebb kezdte jutni az énekhangokhoz, melyek oly szokatlan borzadálylyal tölték el szivét; nem sokára egy holt ágához ért a Tiberisnek, hol mintegy húsz csónakot egészen elhagyatva talált.

Széttekinte s a holdás szürkületben valami nagy, tömör, kerek épületet vön észre, terebély olasz piniáktól beárnyazva. Az énekhangok innen látszottak jönni.

Körüljárta az épületet, a hold keresztül süttött az ablakok és oszlopsorokon, emberalak nem volt látható. Manlius elborzadva gondolt gyermekéveiben hallott boszorkányregékre, a tisztátalan lelkek szombatjára, kik éjféli órákban, emberektől került helyeken gyülekeznek össze, láthatatlan alakban. Még inkább elborzadt, midőn álmoképét hozá kapcsolatba e rémes regehittel. A szelid, ábrándos Sophronia képét látta maga előtt, valahányszor az elátkozott varázslókra akart gondolni, s a sötét, undorító háttérből az ő mosolygó arca tűnt elé.

Végre erőt vett borzadályán s kezét kiszabadítva bő köpenyéből, elhatározott léptekkel az épület csarnokába indult. A mint belépett, eszméi az első tekintetre más irányt nyertek, a terem közepén egy fölemelt négyszegkő üregén át egy földalatti terembe leheté belátni; az énekhangok innen keletkeztek.

Tebát a keresztyének agapéja volt az.

Manlius egy oszlop árnya által eltakarva, két hosszú sor alakot látott maga előtt, a férfiak fejei csuklyáikba rejtve, a nők földig lefátyolozva. Valami csendes bús melódiát énekeltek. A hangok tele voltak lemondó panaszszal, magasztos, nyugodt fájdalommal, valami idegen-szerű gyászgondolatokkal, miknek hatását hidegen érzé idegein végig borzongni a szemlélő római.

A terem homályos háttérében néhány olaj-méceses égett, miknek halvány világánál egy megölt emberi alak tűnt Manlius szemébe, két keze és lábai keresztre szegezve, homlokán töviskorona, s oldalán vérehullató seb.

Ezek tehát ama borzasztó sectariusok, kik az új árnya alatt nefandus gyülekezeteiket tartják, gondolá Manlius, s szorongva keresé kardját oldalán s rémlátó képzeletében úgy tetszék neki, mintha az a keresztre feszített alak mindig lejjebb hajtaná fejét.

Az ének megszűnt, s valami hosszú sóhaj-szerű hang után, mely egy ájtatos gyülekezet egyhangú fohásza, elő állt egy ősz férfi, hosszú hófehér szakálla fekete palástjára hullt le; a keresztre feszített alak lábaitól egy serleget emelt fel, s azt ajkaihoz érintve, szent áhítattal háromszor megcsókolá.

Manlius az áhitat helyett undorító vérszomjat látott az ősz szörnyeteg arczán, s a férfiak és nők bűnbánó térdeplése helyett fajtalan mozdulatokat vélt látni, és ama serleg, melynek

fölemelésére mindenki meghajtá fejét, az ő képzeletében vérrel volt tele, irtózatossan meggyilkolt ember vérével.

Az öreg bölcs reszketeg hangon szólt:

— Ime e pohár az ő vére, mely kiontatott, hogy idézitsen; e pohár a szent emlék, mely a bűnöket lemossa! e pohár a szövetség, mely által egyekké leszünk. Járuljatok e szent jelhez s legyetek tiszták a legtisztábbnak vére által.

Manlius elborzadva ragadá meg kardja markolatát, s a mint meglátta, hogy egy magas, hófehér ruhába burkolt női alak fátyolát félig fölemelve az ősz ember elé járult s annak kezéből a serleget elfogadja, magán kívül eliszonyodtában, kirántá kardját s a négyszög nyílásán keresztül a gyülekezet közepébe ugrott.

— Álljatok meg ádáz orgyilkosok! ordítá elvakult dühvel. Ti ördögök apostolai. Mit cselekesztek itt?

A gyülekezet meg sem mozdult. El voltak készülve ily támadásokra. Az ősz ember nyugodtan felelt.

— Istent imádunk.

— Átkozott légy, midőn e szót kimondod! Tetteket követtetek el, miknek még az éjszaka sem elég sötét takaró: ördögös énekek háborítjátok a föld alatt lakókat; embert gyilkoltok s kónyszerítetek egymást annak véréből inni, s midőn átkozott részegség száll idegeitekre a vértől, eloltjátok fáklyáitokat, s fertőzött ölekezésben bűnöket követték el, mikre gondolni is irtózat!

— Megbánod, a mit mondtál, Manlius Sinister! szólalt meg egy csengő női hang az ősz férfi oldalán. Ugyanazon magas hölgy volt az, ki a serleget legelőbb kezébe vette. Manlius összerezett, ismerős hangot és saját nevét hallva, s a mint a hölgy fölveté fátyolát, elámulva látta maga előtt Sophronia szelid, ártatlan arcát, nyugodt tekintetével, mennyei mosolygásával, s valami emberentúli szilárdság szentelt hatalmával.

— Mesembria II. . . . nyögé Manlius, kiejtve kezéből a fölemelt kardot, s annyira elfojtá szivét a kétség, hogy azt hívé, még most is valami iszonyú álmod lát szemei előtt, s dadogó nyelvvel hebegé: . . . Olymp istenei . . . engedjetekek fölébrednem.

— Te ébren vagy, szólt Sophronia, kezével fölemelve Manliust. Nézz szemembe, én vagyok Mesembria II., ifjúkori barátnőd, Sophronia most.

— De e serleg, melyben vér van . . .

— Vér csak azoknak, a kik hisznek, vérnek emléke azoknak, a kik emlékeznek, — érintsd ajkaiddal.

Manlius visszatartott iszonyattal izlelé a kehely tartalmát s csodálkozva rebegé:

— Ez bor azután halk szóval kérdé, meg-megrezzenve ismeretlen félelemtől: És azon haldokló alak amott?

— Az a holt idvezítő képe.

Manlius bámulva vevé észre, hogy az csak egy festett kép.

— Ti egy holt embert imádtok?

— Istent, ki emberré lett, hogy meghaljon.

— Nem lehet az.

— Olymp istenei hányszor öltöttek emberalakot, hogy azon gyönyöröket élvezhessék, miknek édessége csak emberi érzéssel közös? a szeretet Istene emberalakot öltött, hogy azon fájdalmakat érezhesse, mik az embereket gyöttrik, inséget, szégyent, üldözést és kínhalált. Olymp istenei emberi alakot vőnek, hogy megmutassák a halandóknak az utat a pokolra; a szeretet Istene halandóvá lőn, hogy megmutassa az utat a mennybe! Olymp istenei ragyogó királyi alakok, kik áldozatot kérnek, aranyat, fényes templomokat, vérző hekatombákat, diadalok spolumait, s ígérnek értük hosszú életet, kincseket, palotákat és új diadalokat: a szeretet Istene holt, szegény alak, ki nem kér mást, mint tiszta szívet, s nem ígér semmit a halálon innen, kinek képe jelvénye annak, hogy minden szenvedés a halálon innen, s minden öröm a halálon túl van

Mindenki önkénytelenül vevé le fővegét e szavak alatt. Manlius hasonlólul tőn, a nélkül, hogy tudná, mit cselekszik. Azok letérdepeltek, térdeire rogyott ő is.

— Méltatlanul üldöztelek benneteket, rebegé mellét kitárva. Álljatok boszút rajtam.

— A szeretet Istene bocsánatot hirdet az üldözőknek. Hagyd el e helyet nyugodtan; ha elárulandsz bennünket, ha megölsz, ha kínszasz, mi imádkozni fogunk érted.

— Átok a gondolatra, mely ezt helyeslené!

Nem hagyhatlak el nyugodtan többé, mert nyugtalanságot oltál szívembe. Engem boszúálló Isten ijesztő szava állított meg utamban, a te arcodon a bűnbocsátó Isten szavait olvasom. Oh adj vigaszt; két mennyet kell-e elveszítmem? egyet oda fenn, másikat a te szivedben?

— A szeretet mennyé nincs elzárva senki előtt, szolt Sophronia, szent áhitattal mutatva az ég felé.

Manlius epedve ragadá meg a felé nyujtott kezét, s azt ajkaihoz vonva, szelid érzelemmel kérdé Sophroniától:

— És a te szived?

Sophronia magasztos mosolylyal viszonzá:

— A szeretet Istene nem tiltja az igaz szerelmet.

Manlius idvezült arczczal rogyott a hölgy lábaihoz, hódolattal simulva hozzá, mint egy megszelidült oroszlán, s a teremben hangzott a vígság hymnusa, mely tanít örvendeni az örülökkel.

Az ősz patriarcha malasztteljesen tevé kezeit az új cathechumen fejére, s a haldokló Isten áldva tekinté mindnyájokra.

III.

Másnap a vén Mesembriusnak első gondja az volt, hogy leányát maga elé hivatva, elkezdé előtte Manliusról beszélni, dicsérve az ifjut érdemei szerint.

A hölgy arcza égett e dicséreték alatt, s mi-

után arca úgyis elárulá, őszinte örömmel vallá meg atyjának, hogy az ifju hőst régóta szereti.

Mesembrius öröme nem talált szavakat, össze-ölelé leányát, s örömkönyek közt tevé őt az érkező Manlius keblére.

— Egyetlen áldásom reád, rebegé reszketeg hangon.

— Oh atyám, szólt Sophronia szomorúan. Ne mondd, hogy egyetlen áldásod. Neked még másik leányod is van.

— Ezé egyetlen átkom. Siessetek mentül előbb egybekelni, s azután menjetek innen messze, messze. El, hová innen még csak felleg sem jár. Ez a föld oly terhes már a bűntől, hogy minduntalan rázkódik alatta, mintha nem birná többé emelni. Menjetek el innen, nehogy együtt veszzetek el a bélyegzettekkel. Csak azon perczet akarom még megérni, midőn titeket boldogoknak tudlak, s a két tengeren túl, akkor aztán jöhet akár a halál, akár Carinus.

Manlius még azon órában visszament Rómába házát elrendezendő, s a mint menyegzőjére mindent rendbe hozott, ismét lovára ült s késő estve indult vissza Mesembrius nyári lakába.

Már éjfélen túl volt az idő, az éj borongós, felleges, csak lépést lehetett haladnia, midőn egy hidra felérve, egy mellékúton valami sötét csoportot látott közeledni.

Egy csomó kóbor csöcselék látszott az lenni,

gyalog katonák által közrefogva; a barbár harczok idején rendkívül elszaporodott a sok rabló és naplopó, untalan dolgot adva a praetorianusoknak, Manlius ilyenekkel vélt találkozni s nyugton köszönté a mellette elhaladó katonákat.

Csupán az látszott előtte feltünőnek, hogy a csapat végén egy magas női alak lovagolt, hosszú fehér palást redőzött alá délczeg természetéről, ki a mint meglátta, hogy Manlius megáll, ő is megállt, mintha valamit gyanítna; ott álltak egy darabig egymásra nézve, azzal ismét megfordultak s tovább mentek. Az arcokat nem leheté kivenni a sötétben.

Manlius megállt s hátranézett s magában tüdőött, hogy ne nyargaljon-e vissza, valamit kérdeni tőlök? maga se tudta mit.

Nemsokára ismét örvendetesebb gondolatok foglalták el lelkét, s a mint a kelő szürkület ezüst fátyolt húzott a Tiberisre, az ő lelke is kiderült s vígan vágatott a kedves táj felé.

Már kiveheté Mesembrius villája colossalis körrajzait, midőn az úton egy pompás gyöngyházzal kirakott selyemfüggönyös lecticát láta szemközt jöni, négy rúdjánál fogva két arany-szerszámos öszvérré kötözve, a minőkben akkor csupán a legelőbbkelő hölgyek szoktak utazni. Két rabszolga ment elül hátul az öszvérek mellett.

Annál nagyobb volt Manlius meglepetése, midőn e selyem függönyök közül egy rút ripacsos férfi fejét látta kibukkanni, kiben azonnal

Aeviusra ismert, a leghaszontalanabb parasytra, a ki fél sestertiáért kész volt az utolsó gladiatorra panegyrikont írni, s Carinus kedvencz agaranak törzsökfát készítte, mely azt Romulus és Remus farkasától származtatá le anyai ágon.

Manlius nem állhatá meg, hogy el ne mosolyodjék a panegyrista különös helyzetén.

— Hát téged, Aevius, mióta hordat a császár lecticában, mint egy úri kéjhölgyet?

— Légy könyörülő Manlius, és ne nevedd ki, én a legszerencsétlenebb poéta vagyok a világon, a mióta a pegazus a Hypocrene fenekét berúgta; képzeld, jó alkalom kínálkozott halhatatlanságom öregbitésére. Tegnap délután meghallom, hogy Carinus parancsából egy csoport emberimádó sectariust fognak meglepni Tiber-parti gyülekező helyükön; azonnal lovat béreltem ki, egy épen nekem való áldott paripát; ily dicső eseményt nem lehetne elszalasztanom, hogy azt az utókor számára lyrám hatalma által meg ne örökítem. Ott ölés, keresztrefeszítés, szurokba mártás s más egyéb, költők számára megbecsülhetlen dolgok fogtak volna történni, s ime lássad mi történik velem. Az úton összehoznak Egyptom istenei egy átkozott szeretetreméltó asszonyi kakodæmonnal, ki ebben a portatilis mennyországban vitette magát. Az asszony elébb kicsalta titkomat, azután lecsalt a lovamról, junói perfidiával meginvitált engem fellegfogó Ixiont, hogy üljek mellé a vehiculumba, s míg én egyik felől felkapasz-

kodtam, addig ő a másik felől leszállt róla, s felugrott az én paripámra, úgy ült rajta mint egy amazonkirályné s miután orrom alá nevetvén, azon tanácsot adta, hogy ha poeta vagyok, rendelkezem a pegazussal, elnyargalt az általam kijelölt úton, s engemet itt hagyott ezen, még a fővényóránál is unalmasabb eszközében az időmérésnek, s míg ő bizonyosan szerencsésen eljutott a spectaculum helyére, én ezzel a két öszvérrel és két számarral úgy eltévedtem, hogy most kénytelen vagyok visszafordulni Rómába.

Manlius lélekzetfojtva hallgatta a parasyt fecsegését.

— Ki volt ez a nő? kérdé tompa hangon.

— Hát nem ismered lecticáját, Manlius? Ah te bizonyára nagyon ujoncz lehetsz Rómában, hogy e lecticát sem ismered, és nagyon megszűröl jöhettél, a hol ilyesmiről nem beszélnek, gelidis Scythiæ ab oris; ez a képzelhetetlen és leírhatatlan Glyceria vehiculuma, s a ki engemet rászedett, senki sem volt más, mint az istennővé magasztalt Circe maga, a kit mindenki imád, velem és Carinussal együtt, s a ki mindenkit úgy kinoz, a ki imádóit örökké bornyúkká, bivalyokká változtatja, velem és Carinussal együtt.

Manlius nem hallá már a poeta végszavait. A mint ez Glyceria nevét kimondá, mintha a fúriák korbácsával vágtak volna lelkére, megvagdala lovát és hanyathomlok rohanva nyargalt Mesembrius udvarára.

Az öreg mosolyogva jött elé ajtajáig s nem vette észre a lovag arcán a düh, félelem és kétségbeesés vonásait.

— Itthon van-e leányod? kérdé Manlius, reszketve minden izeiben, s hogy az öreg rögtön nem felelt rá, nyugtalanul ismétlé a kérdést: hol van leányod, Mesembrius?

Az öreg titkolózva voná félre az ifjút, ki türelmetlenül várt feleletére s fülébe súgva mondá:

— Megvallom neked, de tégy úgy, mintha nem tudnál felőle, ő a keresztyének gyülekezeteit szokta látogatni. Most is odament és még nem tért vissza.

Manlius reszketve emelé két öklét az égre s lélekrázó hangon orditá:

— Oh úgy átok az égre, mely alatt ez megtörténhetett!

Mesembrius megdöbbenve lépett hátra, s idegenülten kérdé Manliustól: «mi lelt?»

Manlius elvadultan ragadá meg az agg kezét.

— Leányodat elrabolták!

Az öreg halványan, merev szemekkel esett vissza székébe s elakadt szóval rebegé: «Glyceria!»

— Jól mondád, ő rabolta el. És én örült, találkozám velök és e szemek nem látták meg a sötétben, és e nyomorult szív nem érezte meg, hogy őt viszik néhány lépésnyire tőlem! Oh! ne legyen rám gondotok istenek többé. Ha megtörténhetett az, hogy szerető szeme láttára halálra vihette testvér a testvért, mi a ti ural-

kodástok akkor, Jupiter, Ormuzd, Zeüs, Zebaoth,
 és ti többi választott királyai a sorsnak? Ör-
 dögök urai a földnek s rossz omen a sors! De
 én se legyek jobb! Te vén ember, szedd össze
 átkaid, kezd el korán reggel és ne hagyd el
 napestig. Én addig tenni fogok. A Dirák segít-
 senek!

Az öreg mint egy szélütött, merevségben
 hebegé:

— Leányom Oh leányom

Manlius összeszorítá ajkait, szemeit elfutotta
 a vér.

— Leányod? . . . Az egyiket megboszulom, a
 másikat megölöm! . . . Ate veled, Ate velem!

Ezzel lovára veté magát s vágatva nyargalt
 Rómába vissza, se jobbra se balra nem nézve.

IV.

«Panem et circenses!» ez volt a római popu-
 lus jelszava, valahányszor éhezett, vagy unta
 magát.

S valóban jeles nép vala ez; a munkának
 prózai voltát nem ismeré soha, a császárok
 ingyen osztották ki kenyerét, borát, olaját, mi-
 ket szolgatartományok adóban természetének s
 a mi a circusok játékait illeti, ezeknek nagy-
 szerű látványaiban egyik császár a másikkal
 iparkodott versenyezni. Valamennyit fölülmulá
 Carinus a securalis játékok változatossága, s az
 örültségig vitt pazar fénye által.

Egy napon az egész circus aranyporral volt

behintve, hogy a nyargaló paripák által felvert porfelleg csillámlott a napban s a Quiritések, kiknek ruháit belepte, megaranyozva mentek haza.

Más napon mintegy varázsvessző-ütésre, erdőkkel volt beültetve a circus. Egész nagy terebély tölgyfák, miket gyökerestől ástak ki a hegyekből, felnőtt pálmák, miket Afrika partjairól hoztak el hajókon, nagy edényekbe áttéve, lőnek elültetve az óriási tér közepébe; a bámuló nép, mely az előtt egy aranyhomokkal beültetett sivatagot látott maga előtt, most egy ősligetet jött azon a helyen bámulni, melynek árnya alatt dél és kelet legritkább állatjai sereglettek, a gyönyörű girafftól az idomtalan elefántig; egy valóságos paradicsom, melynek aranygyümölcsöt termő fái éneklő madár zeng, ágaira a tündöklő kigyó tekergőzik s árnyában tollázkodik a vad páva és szelid strucz.

Mikor a nép jóllakott a bámulattal, akkor jöttek az ijászok, lelövöldözték a pompás vadakat; azután kivágták az erdőt s a következő nap egy tengert látott annak helyén a nép, melyen egész hajóhadak viseltek egymással véres harezjátékokat.

S egyszer, derék nyár közepén mikor mindenki tikkadtan kereste az árnyéket a nap fülledt heve ellen, a circusokba hívott nép az ijedelemmel határos meglepetés közt látta maga előtt a telet.

A circus hóval volt befölve, miket Noricum és Hallia havasairól szállítottak ide hajókon,

szekereken s mikben száz czifra csörgős szán vágatott karéjban; a rómaiaktól azelőtt soha nem látott jármű. A circus közepén magasra halmozott jéghegyek közt csodaalakú fókák feküdtek hosszú agyaraikra támaszkodva, s egy kerek tó felszínén, melyen köszörült üvegből volt utánozva a jégtükör, ügyes koresolyások hasíták vágatató karélyaikat. — A római fázva burkolá magát palliumába, feledve a látvány alatt, hogy homlokán az izzadság csurog a nap hevétől, s míg a koresolyások hólabdákkal hajigáltak a nézők közé, a magas populus gyönyörtől elragadtatva kiáltozó lelkesült éljenseit a császárnak, ki népei mulatságáról ily szépen gondoskodék.

* * *

Keressük fel most Carinust saját palotájában. Kerüljük meg e roppant épületet, mely széles kiterjedésű kertjeivel egy egész városrész helyét foglalja el. Aranyozott kapuk vezetnek utcáknak nevezhető folyosóiba, melyek márvány oszlopokon álló peristylben végződnek, a széles atriumokban sűrög-forog az udvari nép, urat játszó rabszolgák, s szolgát játszó senatorok, kiknek Carinus pompatermeibe juthatását egy barna képű thrák óriás szabályozza.

Boldogok, a kik odabenn lehetnek! Ah, ott nem a földön jár az ember, a pompás ovál terem nem hagy idáig hatni sem időt, sem évszakot. Itt soha sincs se tél, se nyár, se nappal, se éjjel. A teremnek nincs ablaka, átlátszó

függönyök mögül szüntelen égő lámpások terjesztenek benne fényt, melynek örök derüje valami közép világ hold és napsugár között. Benne minden évszaktól ki van lopva a gyönyör, a nyárból a meleg, mit földalatti csövek vezetnek oda, a télből a jég, a tavaszról a virág, az őszből a gyümölcs. Carinus soha sem tudja, mikor virrad, mikor alkonyodik? mikor esik, mikor havaz? nála örökké tart a gyönyör.

Ott fekszik ágya párnáin, előtte terített asztal, körüle tányérnyaló had, tánczosok, hetárak, eunuchok, énekesnők, papagájok és poeták.

Arca egy minden élvben kifáradt ifjúé, sápadt és nagy veres szeplőkkel beszórva, vonásain a kimerültség lanyhasága szendereg, ajkain és állán alig göndörül néhány szál korán kinőtt szakál és bajusz.

Két eunuch egymás után hord ételt az Augustus ajkaihoz, válogatott, sok fejtörésbe került ételeket, a mikből egy-egy tál százezerekbe került, s miknek csak rendkívülisége ingerli az inyt. Carinus kezét sem mozdítja meg utánuk, finnyásan félre húzza szája szegletét s szemével int az étékfogónak, hogy költse el maga a drága eledelt.

Másfelől ezalatt ideálszép rabnők emelnek aranyserlegeket ajkaihoz, miket ő szintén érintetlenül hagy, végre egy phrygiai hölgy szájába véve a fűszeres cyprusi bort, piros ajkairól kínálja Carinust az a nélkül is részegítő itallal. Az új eszme új ingert ad a császár

eltompult érzékeinek, s keblére ragadva a nőt, annak korallajkaiból engedi magát megitatni.

— Ezt a leányt feleségül veszem, szolt ezzel egyik főszolgájához fordulva.

— Tegnap vettél el egyet, uram, kinek apja proconsul.

— Attól ma elválok. Hát ennek ki az apja?

— Takács, udvarodnál.

— Kinevezem őt proconsulnak.

— Ez lesz kilenczedik nőd négy hónap alatt.

Carinus maga mellé ülteté a leányt, s fejét ölébe hajtá. Mellette tánczoltak, énekeltek, s előtte Aevius declamált, nem engedve magát megzavarni sem táncz, sem ének által. Jambusai szentelen hízélgéssel magasztalák Carinusnak mindazon tulajdonait, melyekkel nem birt, rózsapiros arcját, bátor lelkét. Leírta hosszú részletességgel a secularis játékokat s nem hagyott békét se Jupiternek, se Apollónak, hogy Carinust náluknál magasabbra helyhezze.

— Oh, engem úgy nyom, úgy boszant valami, nem tudom, mi, nyöszörge Carinus.

Két-három rabszolga ugrott egyszerre hozzá, vánkosait igazgatók, hajszálait rendezék, öltönyét tágiták.

— Ejh, mégis nyom, mégis boszant.

— Tán Aevius jambusai nyomnak? kérdé Marcius, a császár borbélyja.

— Meglehet; hagyd el Aevius.

A poeta alázatos tekintettel hajtá meg magát, száz annyi dühöt érezve a borbély iránt, versei megszakasztása miatt.

— Mi bajom hát mégis? nyafogott bosszusan Carinus. Találjátok ki már. Hát én gondolkozom helyettetek magamról? Valami ingerel, valami bosszant, szeretnék haragos lenni.

— Én kitaláltam, szólt a borbély; e néhány szál szakáll bosszant tégedet, oh Carinus, mely dicső arczodon élődik, felséges orrodát és ajkaidat merészen nyugtalanítva. Vágasd ki azokat, sőt szakítsd ki. A te arczod úgy is oly nőien szép, és mennyivel szebb leendne, ha a férfiaság e rút jelei nem éktelenítnék.

— Igazad lehet Marcius, szólt az ifjú, s ki hagyta tépni szakállát, s annyira meg volt elégedve a borbélylyal, hogy a műtét végeztével kinevezte őt praefectusnak.

E pillanatban zaj hallatszott az ajtó előtt. Többen az öreg Mesembrius szavára ismertek, ki erővel bebocsáttatáshoz akart jutni Carinus elé.

Galga, az ajtonálló thrák óriás, visszatartóztatá az öreget s másnapra utasítá, mert Carinus mostan alszik.

— Már tizedszer vagyok itten, zajgott az öreg. Egyszer azt mondog, alszik, másszor ebédel, harmadszor fürdik, negyedszer nincs ideje. Én beszélni akarok vele.

Galga nagy küzdés közt kituszkolá az öreget az átriumból, két-három rabszolgának kelle belé kapaszkodnia, hogy az ajtón kitolhassák.

Carinus meg volt elégedve Galgával.

— Te, ki oly jól meg tudod őrizni ajtómat, megérdemled, hogy Róma cancellariusává tegyelek.

— Hát én semmit sem érdelek, uram? kérde Aevius megijedve, hogy ő kimarad a kegyosztogatásból.

— Neked Aevius, templomot építtetek, hol minden költő legelső zsengeit a te oltárodra teendi le.

— Köszönöm, oh Augustus, a templomot és a zsengeket, miket kezdő poéták irnak, de hát a Tusculanum?

— Azt jól tudod, mily föltét alatt ígértem.

— Ha Glyceriát, e földi istennőt, ékesen szó-lásom erejével, nyelvem mézével, s költészetem varázslatával ráveszem, hogy tégedet kegyeiben részesítsen. Nem elhozám-e őt te hozzád?

— Elhoztad, de mit használt az nekem? ez a csábító phantom, miután bájai láthatásával az örültségig fokozta vágyaimat, titkaimat kicsalta, akkor egyszerre kinevetett, eltaszított magától és elhagyott, és én azóta százszor inkább óhajtom őt birni.

— Nem volt-e hatalmadban erővel itt marasztani a hálóba került dæmont?

— Kérdezd rabszolgáimtól, mit tett velök? midőn azt parancsolám nekik, hogy tartóztassák fel az átkozott bűvésznőt, egy serleget kapott fel, melyben bor volt, valami idegen varázsszót morgott felette, s azzal rögtön láng és füst csapott ki a kehelyből. Ezzel ijesztő arczzal fordulva a szolgák felé, csattogó hangon kiálta rájok: «a ki le nem fekszik arczára, és nem mer mozdulni, rögtön sertéssé változtatom!» E ficzkók azonnal mind arczra borultak, s a

merész bűvésznő fejeikre hágva lépdelt az ajtóig, a hol ajtonállómnak úgy elvette szeme világát, hogy három napig nem látott egyebet sötétségnél. De, oh Aevius, miért kényszerítsz te engem, hogy ennyit beszéljek? miért fárasztod gondolataimat s rablod nyelvemnek nyugalalmát?

Aevius gondolá, hogy az ő nyelve nem oly drága s szónokolt.

— Dicső Carinus! Nem méltó azon hölgy reád, csak megvetésedre méltó. Sokkal becsebb kincset fedezék én fel számodra, ki mellett Glyceria kavics a gyémánthoz, futócsillag a naphoz, közönséges bor a nectárhoz, szegfü az ambrosiához.

— Ki lenne az?

— Ez hajadon, míg amaz már özvegy. Ez a szerelmet még nem is szerette, míg amaz már gyűlölni is tanulta, s szépsége több csodát tett, mint tett amazé. Egy keresztyén szűz az, ki nem rég elfogatva, parancsodra többi társaival együtt az oroszánok közé záratott, és ime lássad, a kiéhezett fenevadak megszelidültek e hajadon tekintetétől, s hódolattal simultak annak lábaihoz, kezeit nyalogatva. Én magam láttam, oh Augustus, és bámulék rajta. A spoliarium őre ekkor kihozatá a leányt az oroszánok közül s átadá őt a legvadabb illyr legionariusok élvezetének. És ime lássad, mit tett? Egy óra mulva mindazon katonák térden állva láttatának körülte, a mint bűbajos beszédét hallgatva, ihlett buzgalommal lesték ajkai mozdu-

lásit s kezeit könyeikkel nedvesíték és midőn a tribunok el akarták ragadni a leányt, hogy másoknak adják át, ellenük szegültek s az utolsó emberig le hagyták magukat aprítani érte.

Carinus érdekelten emelkedék fel ágyáról, szemeiben szokatlan tűz kezdte villogni. Eltaszítá magától legeslegújabb feleségét s Aeviusnak inte.

— Hozasd elém ezt a leányt.

A poeta törte magát a parancscsal s futott a börtönök felé a császár pecsétgyűrűjével.

V.

Egyedül volt egy külön börtönbe zárva Sophronia. A napsugár csak egy kis kerek ablakon hatolt le hozzá, s a mint a térdeplő hölgy fejére sütt, a megdicsőülés gloriája látszotta körül sugározni.

Tagjait hófehér öltöny fedé, oly tiszta, mint fényes lelke. Arczán túlvilági nyugalom ült, melyben csak az elhatározottság kifejezése volt emberi.

A börtön ajtaja felnyilt, s belépett rajta egy magas, délczeg női alak, aranytól nehéz erszényt adva a börtönőrnek, ki nyitva hagyá utána az ajtót.

Az érkezett hölgy nehéz selyem himationba volt burkolva, melyet gyémántos fibulák kötének össze vállain, gazdag hajfürteit ragyogó anadém köríté fejközepén, s az arról lefüggő fényes aranyfátyol finomsága daczára sem en-

gedé keresztüllátszani elfedett arcza vonásait. Köpenyredőinek elrendezése tanusítá izlése nemességét s a szegleteit aláhuzó nehéz gyöngyök előkelő rangját.

Sophronia föltekinte a selyemsuhogásra; egy hölgyet látva maga előtt, meglepetve kérdezé:

— Mit kívánsz tőlem, római nő?

A hölgy fölemelé anadémja fátyolát s egy arcot láttatott, minővel az istenasszonyokat szokták festeni, homlokán méltóság, ajkaiban kellem, arczai gödröcskéin a titkolózó csáb és szemei sötétében az a mély kifejezhetlen gondolat, melybe az indulatok minden rejtélyei burkolóznak, ingerlő ígézet minden vonásban s tiltó szomorúság, csodálatos játéka a borúnak és napfénynek, miket az égen szivárványnak, az emberarczon szenvedélynek hívnak.

Sophronia az első tekintetre hátra rezzent ez arcz elöl, de rögtön mosolyogva nyujtá felé kezét, nyájasan rebegve:

— Testvérem, Glyceria.

— Ne nyujtsd kezed, szólt szomorú hangon a hölgy. Ne ölelj meg. Az első percz, melyben megpillantál, visszariaszta tőlem. Te iszonyodol ez arcztól — és igazad lehet. Négy éve annak, hogy nem láttuk egymást, négy év alatt annyi átkot hallhattál rám mondatni, s oly tiszteletreméltó ajkáról, hogy nem ok nélkül döbbsentél vissza tőlem, midőn arczom megismeréd.

— Én nem szüntelek meg szeretni soha.

— Örömet hiszem, de ne szóljunk arról. Téged új hited ellenségedet is szeretni tanít,

engem a sors mindenkiről lemondani tanított, a kiket szerettem. De jól van így, most nincs idő panaszra. Titokban előre megtudám, hogy a holnapi circus multságait keresztyén martýrok kinhalálával fogják bevégezni.

— Történjék meg, a mit Isten akar, szólt Sophronia keblén összetéve kezeit.

— Az égre! nem történik az meg. Kétszer akartalak megmenteni, mind kétszer elkéstem vele; most jobbkor jövék. Cseréld el ruháidat az enyéimmal, vedd fel fátyolom, termeted az enyimhez hasonló, senki sem fogja a cserét észrevenni. Künn megbízott rabszolgám vár reád fölnyergelt lovakkal, egy óra múlva atyád és kedvesed karjai közt leendsz.

Glyceria fájdalomteljesen hunyta be szemeit, egy könyvet törve szét szempilláival, mintha mondta volna: «az én atyám, az én kedvesem».

— És te? kérdé Sophronia.

— Én itt maradok helyetted.

— És a holnapi circus játéka?

— Velem lesznek befejezve.

— Soha! monda Sophronia magas versenyzéssel.

— Miért ne úgy? Téged szeretnek azok, a kik gyülölnek engem s kiknek egy szánó mosolyáért évek kínjait venném fel magamra. Ha kettőnk közül egynek veszni kell, miért vesznél el te, kiért kétségbeesnének ők; miért ne inkább én, kinek halálát megáldanák? Te egy boldog életet tartasz meg másoknak, én egy keserűt vetek el magamtól.

Sophronia mindkét kezével megfogá testvére kezeit s tiszta szemeivel annak mély bánatú könnyes szemeibe nézett.

— Te voltál azon nő, ki elfogatásom éjjelén lovadat ajánlottad megmenekülésemre.

— Miért hozod fel ezt?

— Emlékezel rá, mit válaszoltam akkor?

— Azt mondtad, hogy keresztyénnek nem szabad a veszély elől megfutni.

— Azóta sok alakban láttam a halált és azt mondom újra. Ha Isten akarata az, hogy vérhalálom által dicsőíttessék meg neve, teljesüljön az, én gyönyörrel veszem fel a martyr-koszorút, mely az Idvezítő homlokát köríté, s áldani fogom a kezet, mely megnyitja előttem az égi üdv kapuját. Oh a halál nem kín azoknak, kiknek öröme a halál után kezdődik.

— De azok, kiket itt hagysz? . . .

— Ők meglátandnak túl a síron.

— Hová őket a kétségbeesés fogja üzni. Oh hallgass rám Sophronia. Te érted most két lény imádkozik, a ki mindkettő engemet átkoz. Ha ez irtózatossal halált fölveszed, a túlvilágon sem fogsz találkozni velök, mert az élet borzalmai a Hadesig üldözendők őket; oh engedj meghalni, engedj elfeledve lenni engem, senkitől meg nem siratva, meg nem áldva, vissza nem óhajtva; érje egy napon két boldogság ősz apádat, egy, a te élted, más, az én halálom.

— Nem ily keserű szívnek való a halál, oh Glyceria.

— Hiszed, hogy nem tudok nyugodtan szemébe nézni annak?

— Nem boldogultan. A halál új világ annak, a ki lát, örök sötétség annak, a ki nem hisz.

— Legyen e sötétség rajtam. Engem csak egy élet terhe nyom, nem óhajtok újra élni, akarok elmúlva, elfeledve lenni, akarok pihenni látogatlan sírban, elhagyva ezt a fényes semmit, melyben csak a fájdalom való. Te élj és örülj sokáig.

— Oh Glyceria! miért kelle ily sötétté válni a te arczodnak?

— Ugy-e? valaha nem volt különbség ketünk között. Lelkem oly fényes, arczom oly derült volt, miként tied; oly hasonlók voltunk egymáshoz még lélekben is, hogy atyánk is alig tudott bennünket megkülönböztetni egymástól. Még szerelmünknek tárgya is ugyanaz volt; s egymás előtt nem titkolók azt, s meggyeztünk benne, hogy ha ő választani fog, a másik boldogan lemond.

— Bár választott volna téged, most boldogok lehetnénk mind a ketten.

— Fátum van én velem, oh testvér! Az istenek nem úgy akarták. Titkos kezek odafenn vadítják el az ember sorsát, s uszítják az életen keresztül: ki hát az, a ki lelkeikről számol? A férj, kihez nőül menék, egy nyomorult libertin volt, ki ekkor jött, midőn Manliustól mellőztetem, s egy rejtélyes iratot mutatva, mely atyánk ellen bizonyított, elárulva, hogy

ő részese volt a Carinus elleni összeesküvésnek, kényszeríte, hogy nőül menjek hozzá.

— És atyám téged ezért megátkozott.

— Ne húzza vissza átkát soha. Teljesült az. E gyáva szolga elveszté fejét, mert a császár engem meglátott. E pereztől fogva egész életem harc volt, melynek fegyverei hízélgés és csáb. Atyámat kelle védni minden pillanatban. A hány ember itt lélekzik, az neki ellensége mind! Gyűlöli a császár, mert nem hízélg nek, gyűlölik az udvaroncok, mert becsületes, gyűlöli a nép, mert gazdag, gyűlöli minden bűnös, mert itt az erény összeesküvésnek tartatik a véték ellen. Egész Rómát kelle meghódítanom, császártól a plebejusig, hogy az ő ősz hajszálait megőrizzem. Ott voltam Carinus orgiáiban, hagytam tapsolni magamnak az amphitheatrumban a népsöpředéktől, s hízélgni a silány udvaroncok által, s hányszor téptem össze Mesembrius halálítéletét kihízelegve, kierősza-kolva azt, kémek, demagogok, senatorok, lic-torok és maga Carinus kezéből.

— És atyám ezért átkozott meg téged.

— Igaza volt. Ez megvetésre méltó tett volt egy római patricius leányától. Oh ne tudja ezt meg soha, mert ha megtudná, hogy ily áron él, megölné magát.

— Te megtudád azt is, hogy hittársaim rejteke el van árulva, s azért siettél oda előre?

— Két nappal elébb tudtára adtam Manliusnak, de ő utált házamba lépni. Most nincs többé egyéb mód menekülésedre, és a sors leg-

jobban lesz kielégítve így. A ki megérdemlé, s óhajtja is, hogy meghaljon, meghal, s a kik örülni fognak az életnek, és azt megérdemlik, boldogok lesznek. Így lesz az jó. Térj vissza atyádhoz és kedvesedhez Sophronia, s menjetek azután messze, messze innen.

VI.

Sophronia zokogva borult testvére nyakába. Egy elvonuló érzelemrohamban végig vonult lelke előtt az élet boldogságának ragyogó álomképe, látta maga előtt a hízelgő édes apát, ki őt annyiszor nevezte szemei fényének, ki oly aggódva őrzé még a szellőtől is, és a szerető ifjut, kinek tiszta szerelme hosszú éveit ígérte a jövő boldogságnak. A hölgy szívének ereje megtört a gyötrő kép alatt, s erőtlenül rogyott testvére keblére, ki bátor, elkészerűlt arczczal tartá őt karjai között, mint egy mythologiai harcziás istennő egy más isten országába tartozó angyalrokonát.

— Siess el innen, szólt a nő, bő himationját testvére vállaira kötve s arany balteusát derekára kapcsolva. Bátran mehetsz, hová szolgálám vezetni fog. A cserét senkisésem veendi észre, a circus zajos tömkelegében legkevésbbé.

— Nem. Nem fogadhatom el tőled ez áldozatot! kiálta fel Sophronia önszive ellen küzdve. Isten tiltja azt.

— A te istened a szeretet istene, szólt Glyceria elsötétült arczczal; ha szeretetért meg nem

mented magad, én esküszöm neked, hogy e nap borzalmak epochája leend a világra nézve. Én ismerem mindazon átkokat, miktől a sötétség lényei megborzadnak, miknek kimondására megrendül a kemény föld és égő üstökösök nyargalnak végig az égen, egymásba veszítve a föld népeit s sárga döghalált lehelve az élők arczaira. Ha te megáldozod magadat istenednek, én megáldozom Rómát az enyimeknek, és megátkozom azt úgy, hogy a századok csak rongyait fogják megtalálni királyi biborának!

A halavány hölgy reszketett sötétebb arczú testvérének karjai közt.

Ez nyugodtan erősíté meg testvére hajzatán a fejéről levett anadémot, s a fátyolt annak arczára vonta.

— Így, most mentve vagy. Ha kérdeni fogják, ki mentett meg? mondjad, hogy nem ismeréd. Nem akarom, hogy valakinek szive fájhasson miattam. Hallgasd el nevem.

Sophronia zokogva karolá át testvérét, kinek kebléről nem birt leszakadni. Glyceria sietteté őt.

— Menj, siess, ne csókolj meg, nem jó engemet csókolnod. Fátum van az én ajkaimhoz kötve.

És Sophronia mégis megcsókolta őt s azon pillanatban belépett Aevius a magával hozott testőrökkel.

— El vagyunk árulva! kiálta Glyceria, tével fedezve testvérét, s vad dühvel kiálta Aeviusra. Ki küldé e helyre, nyomorú sychophant? Eltévedél; ez börtön, nem bacchanál.

— Ez arany kalitka, melyben egy galamb helyet kettőt találok.

— Rakd verseidbe izetlen tréfáidat, de ne közöld velem, eredj tova.

— Ha velem akarsz jöni, szívesen; de engem az Augustus küldött ide.

Glyceria sietve sugá testvére fülébe:

— El ne áruld, hogy testvérem vagy, mert akkor atyád is veszve van.

S azzal a katonához fordult.

— Vakmerők! Ismertek engem? Én vagyok a rettenetes Glyceria, ki tüzesőt hozok reátok, mikor táboroztok, ki megárasztom előttetek a folyamokat, s telet bocsátok nyár közepén hadsoraitokra, hogy elhaltok miatta, mint az őszi légy. Nem emlékeztek-e már Triviusra? kit haragomban szarvassá változtaték, s csak akkor adtam vissza emberi alakját, midőn az ebek által széttépetett; láttátok palotám előtt azokat a testszin kő karyatidákat, melyek kapuim homlokzatát tartják, mikről úgy tetszik minden azon menőnek, mintha szemeikkel folyvást utána néznének, azok ellenem lázadt rabszolganők voltak, kiket egy lehelettemmel kővé változtaték. Akarjátok-e, hogy e falakhoz mint kőszobrokat állítsalak? vagy vadállatokká tegyelek, kik holnap a circusban egymást össze fogják marni? Melyitek meri fölemelni kezét? melyitek mer utamba állani?

A katonák babonás félelemmel álltak félre a delnő útjából, csak Aevius lépett eléje.

— Mennyei szépségű asszony; fölösleges

dolog lenne e fiukat barmokká változtatnod, de bár változtathatnád kövé az én szívemet, hogy ne érezne irántad. Most pedig engedd meg, hogy e keresztyén hölgyet az Augustus színe elé vezessem, ki máskor téged is szívesen lát, de most épen őt akarja látni. Ha netalán szeretetreméltó boszúdat árva hajfürteimen méltóztatnál tölteni, az ellen nincs felsőbb parancsom. Fejem és szívem szolgálatodra áll, de kezeimmel Carinus parancsolt, hogy a leányt vigyem.

Glyceria hevesen sugá elhalványult testvéreinek :

— Most már nagyobb irtózat vár reád, mint a halál. De légy erős. Azon balteus alá, melylyel körülöveztelek, egy éles tőr van elrejtve . . . római nő vagy, nem kell többet mondanom.

Azzal megszorítva Sophronia kezét s Aeviust egy tekintetre sem méltatva többé, hirtelen el-sietett az utat nyitó katonák sorai között.

VII.

Sophronia visszaborzadva állt meg Carinus tereme ajtajánál.

A látvány, mely szemei elé tárult, a börtönök kínmühelyénél s az oroslánok barlangjainál iszonytatóbb volt tekintetének.

Részeg rabszolgák daloltak, a földön hente-regve, s poharat kocczantva részeg senatorokkal, kik belekeverték magukat laticlavusaikba; ott lehete látni a kifestett arczú férfiakat, aszszonyruhákba öltöztetve, s hárfa mellett or-

czátlan dythirambokat énekelve, fejeiken a női anadém tetejébe a csúffá tett cserkoszorú, a polgárerény egyszerű díszé körítve; az ország első tisztviselői, consulok, praefectek, tribunok, satyroknek és faunoknak vetkőzve, s undok taglejtéssel karéjban tánczolva átlátszó leplekbe öltözött örömeányokkal, kiknek arczán, szemében utálatos tüze égett az állati szenvedélynek, s ez ördögi karéj közepett ott feküdt Carinus, bíbor palástjának önmaga legnagyobb gyalázata. Arczán bor és érzéki vágyak és az orgiák jelenetei által fel volt szitva az ellankadt szenvedély, hajfürteiről illatos kenet csepegett alá.

Sophronia megrázkódék e látvány előtt, mely bárhová tekintett, mindenütt ugyanazon alakokat tünteté elé, s először életében feledte el Isten nevét, ki mindenütt legközelebb van, a hol a veszély a legnagyobb. De ki gondolhatna Isten jelenlétére ott, hol az ördög számára van felállítva az oltár?

A keresztyén nő remegő szorongással nyult arany balteusa elé, mintegy önkénytelen ösztönből, a nélkül, hogy testvére intése eszébe jutna. De a mint a tör markolata kezébe akadt, visszatért lélekereje egyszerre; rögtön a bátor, az elhatározott római hölgy lett ismét belőle, s a nélkül, hogy vezettetné magát, merészen a tánczolókaréjába lépett s felmagasultan, dőlczegen megállt Carinus előtt.

— Te vagy az, ki magát Rómában Augustusnak nevezi? kérdé tőle végtelen megvetéssel.

Carinus mosolyogva kelt föl fektéből s inte a zajongóknak, hogy hallgassanak.

— Mióta jelent e szó «Augustus» római nyelven «undort» és «gyalázatot»? — folytatá Sophronia, vakmerő szemeket vetve Carinusra. Mi átkozott sors küldte Rómába téged, hogy összegyűjts magad körül mindent, a mi rút, mindent, a mi átkos, s uralkodni tanítsd a bűnt, mely isteneid templomából származott le hozzád? Nem érzed lábaid alatt a föld reszketését, nem hallod az ég dörgését odafenn? közelgő barbárok millióinak ordítása nem ver föl álmaidból, hogy megtudd, miként nem úr, csak por vagy a földön, mely Isten egy lehelletére összeomlik s nem lesz jobb azon földnél, melybe eltemetik?

Carinus Aeviushoz fordulva mondá:

— Páphiára mondom, nem csaltál meg. Ez különös nő. Így, így, szép leány; dühöngj, légy haragos, az átkozódás úgy emeli szépségedet; mentül jobban átkozódsz, szerelmem annál jobban ég.

— Égni fogsz egykor örök lángok közt! Felted láthatlan bíró él, ki jegyzi szíved gondolatjait s a haragnak napján, a mily nevető arczokat látsz magad körül most, oly kínosakat fogsz látni és magad sem leendesz más.

— A Pantheonra! Ez alak még hiányzik az istennők sorából. Aevius hozz nekem szobrászt. Templomot építsetek, s ez istennő szobrát állítsátok bele s legyen annak neve: «Venus bellatrix».

Egy, az udvarhoz tartozó művész rögtön előfurakodott, stylust és viaszlapot ragadva, s Sophronia szemérmes borzalommal vevé észre, hogy míg dorgáló szavait Aevius rögtön versekké idomitja, a szobrász magasztos termete mozdulatait iparkodik lelopni.

Rögtön elhallgatott a nő, egy szót sem szólt többé s arcán egy vonást sem mozdította meg.

— Siess műveddel Sextus, ha Venus belatrix alakját akarod lerajzolni, monda Carinus a szobrásznak. Egy óra múlva ez alak «Venus victa» lesz. S azzal mint az éhes kigyó, közelebb simult a leányhoz, szemeit annak arczára függesztve.

Az állt, mint egy szobor, hidegen.

— Nos, miért nem dühöngsz már? Légy haragos. Ez százszorozza a kéjt, a mit szivem érez, szidj, átkozz, káromlj, én ölelni, csókolni foglak s megörülni a gyönyör miatt.

A hölgy hallgatott s arcza hideg maradt.

— Ah, te hideg arczoddal akarsz meghűteni? Észrevevéd, hogy szégyened pirja, haragod lán-golása gyönyörködtetett, s most úgy akarsz tenni, mintha egyszerre eltűnt volna arczodról szemérem és harag, hogy élvezetem legédesebb gyönyörét elrabold. Rabszolgák, tépjétek le öltönyeit!

Sophronia szótlanul kirántá balteusa alól a gyilkot s merészen széttékinte.

Carinus megdöbbenve maradt azon helyzetben, melyben e váratlan mozdulat meglepé. Mindenki mintegy lebűvölve állt meg, csak

Aevius találta fel magát. Lappangva közelebb lépe, sima, leopárdi mosolylyal a hölgyhöz.

— Szép leány, ne feledd, hogy te keresztyén vagy. Istened szigorúan bünteti azt, ki a halál kapuit erősza' kal nyitja meg maga előtt, s mást megölni, vagy magadat, egyenlő bűn vállasod szerint, kötelességed pedig eltűrni, a mit Istened reád mért, legyen az kinhalál, vagy egy órai gyönyör Carinus karjai közt. Ne feledd, hogy te keresztyén vagy, s előtted annyi keresztyén hölgy vevé már fel e nemét a martyriumnak.

Sophronia kezében remegett a fölemelt tör. Aevius még egy lépést tön felé.

— Jusson eszedbe, hogy keresztyén nő vagy, monda, ravaszúl nézve a tör után, hogy azt egy merész szökéssel kiragadja a nő kezéből.

— De római nő is vagyok! kiálta Sophronia, eszébe jutva testvére szavai, s mint a villám, oly sebesen döfte önszivébe a gyilkot.

Biztos kézzel döfött. Markolatig hatott az szivébe. A római hölgy előtt előbbvaló volt a becsület, mint az üdv.

Egy percz alatt összerogyott és meghalt, utolsó mozdulatával öltönyredőit igazítva, hogy holtában se árulják el bájait szentségtelen tekintetnek.

VIII.

Atya és férj ezalatt hiába keresték eltűnt kedvesöket.

Kérdezősködniök csak titokban lehetett, mert nyílt védelem Sophronia számára nem volt:

Mesembriust rég nem látták már Rómában, s mindenkit meglepett, midőn a tekintélyes férfi ismét megjelent a forumon, elefántesontmankójára támaszkodva, s minden lépés után megpihenve.

— Ah jó öreg, te oly ritkán láttatod magad Rómában, szólitá meg egy illatos patricius piperkőcz. Mióta Probus meghalt, irmagul sem látunk.

— Öreg vagyok már és beteges, jó Pompejanus. Lábam alig mozognak, s rád nem ismerek, ha nem szólsz, úgy elromlottak szemeim.

— De hát miért nem tudsz Rómában lakni?

— Látnád csak azokat a szép répákat, a miiket kertemben termeszték, nem hívnál Rómába. Nem érdekel már ily öreg embert más, mint baraczkoltványai.

E perczen egy követ érkezett a capitoliumból s súgva mondá Pompejanusnak:

— Carinus letette a bibort, testvére Numerián javára.

Mesembrius néha oly jól hallott, hogy a sutogás sem kerülte el.

— Mit mondál? kiálta élénken. Carinus le-Numerián lesz a császár? Vivát!

— Te ismered Numeriánt? Minő ember ő? kérdék aggodalmas arcczal az udvaroncok.

— Minő ember? Egy hős, egy római, ki alatt újra fognak kezdődni Róma arany évei, újra kisüt a dicsőség napja reánk. A dicső harcok, mikben Róma a félvilággal küzdött; Numerián folytatni fogja azokat. Mi mindnyájan ott leszünk. Oh, az ragyogó korszak lesz újra. Magam is lóra ülök, s ott leszek, hol minden becsületes embernek lennie kell, nem vagyok én oly vén, hogy a csatában meg ne halhassak.

Az öreg lelkesülten, egészen magán kívül szónokolt, s többé nem támaszkodék mankójára, s egy ismerősöt, ki a Capitolium felől jött, száz lépésnyiről megismerte. Quaterquartus volt az, az augur.

— A Capitoliumból jösz Quaterquartus? nos? nos? mi hír?

— Megjövendölém, mondá az augur nagy tekintélylyel. A tanács nem fogadá el a lemondását, s kényszeríté a halhatatlan Carinust visszafogadni a bibort.

Mesembrius egyszerre mankójára dült.

— Jaj lábaim! oh a köszvény mind a két térdemben! Mit is beszéltem én bolondos öreg? Én lóra ülni? bárcsak a zsöllesztéken tudjak megülni. Ilyen bolond az öreg ember. Hogy mennék én a harcba, mikor oly rosszul látok, hogy az ellenséget meg nem tudom különböztetni a jó baráttól. Nevessetek ki jó barátim, nevéssétek ki az ilyen bolond öreg embert. Oh

lábaim . . . S nagy nyögve tovább vánszorgott ismét. Utjában összetalálkozik Manliussal.

— Nem tudtál még ki semmit? kérdé Manlius.

— Holnap erővel betörök Carinushoz. És te.

— Én megyek fölkeresni Glyceriát.

— Megöld, mielőtt szóhoz engednéd jutni.

— Ne félj. Ha varázshatalommal birna is, meghal. Holnap Carinus atriumában találkozunk. Kard legyen nálad is.

* * *

Manlius a pons sacerhez indult.

Triton szobra előtt ott ült a vén duena, ki a gyűrűt adta neki. A mint Manliust meglátta, fölkelte és eléje ment.

— Nálad a gyűrű, uram? kérdé.

— Lássad.

— Akarsz követni?

— Azért jöttem.

— Négy nap óta várlak itt. Miért nem jöttél hamarább?

— Az öröm sohase késő, monda keserűen Manlius s engedé magát vezetetni kerteken, álutakon, fedett folyosókon keresztül, míg vezetőnöje, egy kis zöld ærugoval festett cypriai érzekaput kinyitva, egy egészen sötét sikátoron át, kezen fogva, egy kerek oszlopos terembe vivé, mely világát egyetlen, a tetőn levő kerek ablakról nyeré.

Itt a nő eltávozott, úrnőjét hivandó.

Manlius körültekinte. Egészen mást képzelt ő magának egy római delnő teremében. Jaspis

oszlopokat, keleti virágokkal befutva, szökőkutat rózsavizből, frivol szerelmi jelenetek képeit, buja kenőcsök illatától átfült légkört, bibor nyugágyakat, ezüst tükröket. Mindezek helyett egy hideg, magasztos, templomszerű teremben látta magát, melynek falain hősök és csaták nagyszerű képei díszlettek, a közepén nem volt más, mint egy vén kopasz férfi márvány mellszobra. — Talán nem is Glyceria lakik itten? gondolá magában, midőn háta mögött nevét hallá kimondatni.

Megfordult. Egy magas, halavány nő állt előtte, egyszerű hófehér ruhában, melynek redői egész nyakáig s kezefejéig fedezték termetét. Ez nem a szerelmi kalandok pongyolája. Ámde ez arcz még kevésbbé volt szerelemre hívó. Szomorú, csüggeteg, emésztő bánat minden vonásain, mely rozsdája a szépségnek.

Manlius megismeré benne Glyceriát. Vére lázongva tódult agyába, keze kardmarkolatát szorítá. De nem akarta őt így megölni, azt hivé, ez is csak egy fogása a császnak, melynek kitanulásában e nők nagy mesterek. Ha egy kéjenczet kell meghódítani, annak a gratiákkal öltöztetik fel magukat, s ha egy hőst, annak Minervával: minden férfinak külön jelleméhez alkalmaztatják ruhájokat, lelköket, még arczuk vonásait is úgy, hogy mindenki másformának ismeri őket. Nem ölheté meg őt ily szomorúan, beakarta várni azon pillanatot, midőn szerelméről fog szólani, hogy a legelső epedő mosolyért szívébe üthesse kardját.

A hölgy fejét mélyen lehajtva megállt három lépésnyi távolban Manliustól, s alig hallhatóan rebegé:

— Későn jövé. Nagyon későn.

Manlius elfojtott dühvel felelt.

— Hát a szerelem olyan gyümölcs, mely elérik, ha sokáig áll?

Glyceria ijedt szemekkel tekint Manliusra.

— Mi lelt, hogy előttem szerelemről beszélsz?

— S nem azért hivatál-e engem, hogy boldogságról, örömekről, édes kéjről suttojunk egymásnak?

— Valaha örültem volna e szavaidnak, most irtózat állja el valómat, midőn így szólasz hozzám.

— Nem vagy-e meggyőződve arról, hogy szépséged annyira elvarázsló, hogy a ki meglát, elfeled minden asszonyt, a kit azelőtt látott? monda Manlius és a kard félig kinn volt már hüvelyéből.

Glyceria, mint ki átláthatlan sötétségbe néz, tekinte Manlius arcára, s elborzadva kérdé;

— Még azt is, ki e perczben halva fekszik?

Manlius összerezdült, lélekzete elállt, arca sápadt lett, mint a föld.

Sophronia nevét akarta kimondani, s az nem bírt kijöni ajkán, hátra tántorodott s kezeivel egy oszlopnak támaszkodék.

Glyceria közelebb lépett hozzá, merev tekintetével Manlius arcát vizsgálva, mint ki a lélekben olvas.

— Manlius Sinister! szólt csendes, nyugodt

hangon. Nekem álomlátásaim megmondák, hogy te engemet meg fogsz ölni, s jól tudom, hogy chlamisod alatt rejtve tartott kardod markolatját szorítod. Nem fog az nekem fájni. Fájni fog egyedül az, hogy nőd gyilkosának engemet hiszesz.

Manlius felsóhajtja, s egész termete megrázkódott a titkos borzalomtól; oly hangon, mely mintha a föld alól jöne, kérdezé:

— Mint ölték meg? vadállatok szaggatták szélylyel? vagy égő lángoknak adták át gyöngé termetét? Beszélj hetæra. Mondd el nekem hosszan, világosan, mint kínzák halálra. Halani akarom azt.

— Nem vitték őt kinpadra, hanem Carinus orgiába.

— Ah! ordita Manlius éktelen dühében s eltakarta arczát. Majd ismét elvevé róla kezeit s nyugodtan mondá: Folytasd, ne hagyj ki semmit. A becsstelenséget jelenetről jelenetre rajzold előttem, mint gázolták a sárba az én ol-tárképeimet? Mondd el.

— Azt nem tevék. Egy római hölgy, ki meg akara őt menteni, ruhát cserélve vele börtönében, midőn e terve meghiusult, egy gyilkot rejte nőd övébe, s ő, mielőtt férfi keze érintette volna, megölte magát.

Manlius szeméből kicsordult a könny. A kard kihullott kezéből.

— Égnek minden istenei, áldjátok meg e nőt azon gyilokért! — Nem tudod ki volt az?

— Nem akarja, hogy ismerd.

Manlius szabadon lélekzett, mint ki egy rém-
álomból szabadult meg.

— Köszönöm e hírt, köszönöm.

Valami oly borzasztó volt e köszönetben.

— De a veszélynek nem itt van a vége, szólt Glyceria; Carinus, kinek halvány arczára fecscsent a martyrnő vére, félájultan esett nyug-
ágyára vissza, s reszkető lelkén e gondolat vo-
naglott keresztül: ha egy nő meg tudott halni
igy, azon nő apja, vagy férje mint fog tudni —
ölni! — Senki sem ismeré Sophroniát, de
atyám ittléte Rómában felötlött, s bár ő nyil-
tan nem tudakozóék leánya felől, gyanitni
kezdik, hogy a megölt az ő leánya volt. Ezért
holnap mindketten Carinushoz fogtok hivatni,
s ő kérdeni fogja tőletek: nem ismertek-e rá
egy holttestre, mely a keresztyének börtöneiben
meggyilkolva találtatott, s nődet fogják elétek
mutatni. — Légy kemény szívű, Manlius, azon
pillanatban, köny ne lássék szemeidben, midőn
e holttestet meglátod, mondjad, hogy nem
ismered, csinálj közönyös arczot, mert ha el-
árulod magad, fejedet vesztéd.

— Én? közönyös arczot csináljak? szólt
maga elé bámulva Manlius, és ne ismerjek
rá, midőn holtan előttem fekszik? azt mond-
jam, nem láttam őt soha?!

— Vagy azt hiszed, élve hagyhat Carinus egy
férjet, kinek neje miatta halt meg?

— Igazat mondál, szólt keserűen az eques.
Manlius megtanul tettetni!

És kaczagott rémségesen.

Glyceria térdre hajolt előtte s szép keblét eléje tárva, szabad sóhajjal rebegé:

— És most . . . vedd kardodat s kezd rajtam . . .

Manlius mosolygott.

— Hát álmaid azt jósolák, hogy én meg foglak ölni? Hm. Te szép nő vagy, Glyceria. Valóban bájos alak. Igaz, mit rólad mondanak, hogy Carinus tégedet imád nagyon?

— Még jobban gyűlölöm én őt. Miért kérded ezt?

— Lásd, mert én szeretném tudni, boldogitád-e valaha kegyeddel Carinust?

— Egy mosolylyal sem soha.

— Pedig ő odaadná magát a napot azon éjszakáért, melyet te adnál neki.

— Ha én adok neki éjt, a Styxre! az örök éjszaka lesz! kiálta Glyceria felmagasulva, lángoló orczával.

Manlius odalépett hozzá, s megfogá kezét a nőnek.

— Lásd, álmaid hazudtak, én nem öllek meg téged Glyceria. Nem öllek meg, nem; én nőül foglak venni.

Glyceria ijedten rántotta vissza kezét.

— Manlius, ez gúny és keserűbb a halálnál.

— Nem, — csak szerelem. Én szeretlek.

— Manlius, ne így ölj meg, ne így. Inkább éles karddal.

— Én szeretlek. Ha szerettem testvéredet, az ő vonásait látom most arczodon, s ha üldöz a fájdalom, hogy elveszítém őt, hozzád kell

menekülnöm, hogy megvigasztalj. Én nem hiszek rólad semmit, a mit a világ mond, én leveszem rólad multadat, s azzá foglak tenni, a mi testvéred volt. Visszaviszlek atyádhoz, s megáldatlak vele a testvéredre mondott áldással. Neked adok mindent, a mi az övé volt, az ő egyszerű ruháit fogod viselni, még az ő nevét is rád ruházom, s nevezni foglak az én Sophroniámnak.

Glyceria reszketve ragadá ki magát Manlius karjai közül, ki őt gyengéden voná keblére, s dobogó kebelével, lángoló arczezal futott el onnan, a nélkül, hogy egy szót tudna válaszolni a kábitó szavakra.

Manlius utána nézett s keserűen mondá magában a nő eltávozta után:

— Hát nem tudunk-e tettetni is?

IX.

Mint Glyceria kémeitől előre megtudá, Manliust még aznap felkeresték Carinus lictorai s meghívák a császárhoz.

Manlius nem várta el a hívást, előbb elment maga.

Egyszerű fegyveröltözete helyett, az akkori kéjenczektől viselt selyem virágos bő tógát ölté magára, hajfürteit bekeneté illatos olajjal, ujjaira gyűrűket rakott, bokáit lábkösöntyűkkel köríté, s gyűrűket húzott még lábujjaira is, mik a sandalok közül kivillogtak, s egész arczát be-

pontozá apró veres pettyekkel, hogy épen oly szeplőverte módon nézett ki, mint Carinus.

Így lépett be renyhe, elkényesült lejtéssel, fejét negédesen hordva Carinus atriumába, mely tele volt hozzá hasonlóan öltözött udvaroncokkal, kik irigykedve nézték körül az ifjú ritka pompájú öltözékét, csupán azt nem foghatva fel, miért festé be arcát szeplőkkel?

Manlius földig meghajtá magát Carinus előtt, mely köszöntési mód a persa udvarokból származott Rómába. Még Aevius is kénytelen volt elismerni, hogy oly hódolattal senki sem bírja magát meghajtani, mint Manlius.

Azután megfogva Carinus palástjának szegélyét, azt megcsókolá, azon kegyeletteljes nemével a csóknak, minővel csak a legbuzgóbb zsidók tudják csókolni a Thórát.

Carinus szigorúnak akart látszani.

— Már négy napja, hogy megérkeztél Rómába, s csak most jössz eléem, szólt szemrehányólag Manliusnak.

— Oh dicső Augustus, szólt Manlius utánozhatlan édességű hangon, tiszser valék atriumodban, hogy izeneteimet átadjam, miket Ázsiából hozék, mindannyiszor megtudám, hogy istenektől irigyelt gyönyöreidet élvezed, és én nem tartozom azon durva katonák sorába, kik ajtóstól rohannak be fontosnak hitt izeneteikkel, s elrabolják soha vissza nem adható örömeid perczét.

— Jó, te derék ember vagy, tehát mi hírt hozol Persiából?

— Nincs élet sehol oh Augustus, csak ott a hol te vagy. A föld minden országa csak ellentétnek való Rómához. Nem untatlak a harcok unalmas elmesélésével. A harcz csak arra jó, hogy fogyjon a zúgolódó nép, miért zavarnám én azzal kedélyedet?

— Helyesen Manlius. Beszélj egyébről.

— Szolgálatodra álljanak tapasztalásaim. Láttam a barbár földek ritkaságait, s mindannyiszor te rád gondolék: Afrikában láttam oly lovakat, miknek fényes bőre hosszú csikokkal van berovátkolva, minőket circusainkban egy császár sem mutogatott. Meghagytam az alexandriai kormányzónak, hogy küldjön neked belőlök, India tengereiben egy csigát fedeztek fel, mely magát vékony pókfonálnyi szálakon köti a sziklához. E fonalakból ott kelméket készítenek, mik fényesebbek a sericumnál; im számodra egy velament hoztam ebből, minőt ott csak a fejedelmek viselnek.

S ezzel egy pompás leplet nyujta át Manlius a császárnak, melyet India széleiről egykor azon gondolattal hozott el, hogy a Sophronia menyasszonyi fátyola leend.

A császár elámult a rendkívül fényes kelme láttán.

— Manlius! én téged senátorrá nevezlek ki.

Az udvaroncok féltékenyen kezdének Manliusra nézni. A borbély, ki leginkább féltette Carinus kegyét, nem ócsárolhatva a hozott velament, Manlius arcán akará tölteni boszúját.

— Hol tettél szert e szeplőkre Manlius? úgy

nézesz ki, mintha a legyek bántak volna rútol ábrázatoddal.

— Barbár vagy Marcius. E szeplők festve vannak arczomon. Ez fenséges divat, melyet a persa udvaroknál tanultam el.

— Szokás volna ott szeplőket viselni? kérdé Carinus, kinek arczát Marcius szokta fehérre, pirosra kifesteni.

— Csak az előkelőknél. Ez megkülönböztető jelük az országnagyoknak a köznéptől. Hanem persze, hogy ezt felfoghatni nemesebb ízlés kell, mint a tied, Marcius; tudni kell azt, hogy e foltok miért és mennyivel teszik szebbé az arczot. Az üres, unalmas síma kép, mint a tied, melyre ha az ember néz, nem lát rajta egyebet. mint fehéret és pirosat, az a plebejusok szépsége; Apolló szeplős arczot visel.

Manlius jól tudta, hogy Carinus szereti magát Apollónak neveztetni.

Az udvaroncok szörnyűködtek e vakmerő állításon.

— Én újra azt mondom, hogy Apollo arcza szeplős. Mert Apolló képe a nap, és a nap maga nincsen-e foltokkal tele? Az ég maga nincsen-e csillagokkal behintve, és a csillagok nem az ég szeplői-e? valamint a szeplők csillagzatok az arczon? Azért Marcius, e fejedelmi ízlést rajtam ne ócsárold.

Carinus inte Marciusnak, hogy törülje le arczáról a festéket.

— Isteni arcz! kiálta Manlius elragadtatva, oh szentségtörők, kik a szeplőket elrejték ar-

czodon, miket a gratiák keze tulzott gonddal helyezett el rajtuk. Jertek barátaim, ez arcz legyen mintája a mienknek.

És az udvaroncز nép rögtön sorba ült Marcus elé, arczát szeplőkkel festetve be, épen úgy, mint Carinusé volt.

E percztől úri divat lett Rómában szeplőket rakni az arczra.

— Manlius! monda a császár. Én téged Róma præfectjének nevezlek ki.

Valamennyi császári kegyencz ki volt ütve a nyeregből Manlius által.

Aevius kétségbe volt esve,

— Mihez hasonlítsam ezentúl a császárt versemben? miután a rózsa és lilium megszűnt szépség lenni.

— Hasonlítsd őt a fejedelmi párduczhoz; tanácslá neki Manlius. S a poéta meg volt vele elégedve.

E pillanatban érkezék Mesembrius. Az atriumban hallá, hogy Manlius már benn van, s sietett utána.

Az ajtóban meglátta vejét és megdöbbsent láttára.

— Hát Manlius, ez a histrio? kérdé magában, végignézve annak hosszú selyem tógáján s szeplőkkel festett arczán. — Voltál Glyceriánál? kérdé tőle lassú hangon.

— Igen, viszonzá Manlius.

— Megölted őt?

— Nem.

— Akkor értem átváltozásodat. Eddig csak

hernyóból lett a pillangó, te oroszlánból lettél azzá. Sajnállak.

S ezzel méltóságteljesen lépett az öreg senator az Augustus elé, s mankójára támaszkodva megállt előtte.

— Carinus Augustus. Panaszra jöttem hozzád, vagy ha jobban tetszik neked, kegyelemkérésre. Egyetlen lányom volt . . .

— Van másik is, szakítá félbe Aevius.

— Én azt mondom, csak egy volt. Szememnek fénye, öregségemnek gyámola. Elcsábulva idegen hitre, e leányt a tiltott agapén elfogták társaival együtt. Én hit dolgairól veled vitázni nem akarok, Carinus, hanem reád bízom, hogy egy ősz ember kérését, ki Róma szolgálatában aggott meg, meghallgasd, s egyetlen gyermekét visszaadd.

Carinus lusta méltósággal emelkedék fel lectisterniumáról s valamit súgott eunuchjának. Azzal Mesembriushoz fordult.

— Senator, mi nem tudók, hogy leányod is a fogoly sectariusok között legyen; ha tudtuk volna, rég kiszolgáltatók neked. Leányod szép volt, miként mondád.

— Nem mondtam, uram.

— Úgy értettem. Aggodalommal kell mondanom, hogy egy szép leány e társaságból börtönében a múlt éjjel meggyilkolta magát.

— Az nem az én leányom volt, Sophronia nem feledheté el ősz apját, ki miatta kétségbe fogna esni.

— Tekintsd meg a holttestet, senator, s ha

az nem leányod és a mit óhajtok, hogy ne legyen, akkor fel hagyom őt általad kerestetni és hazavitetni.

Mesembrius előtt oly aggasztónak látszék e kegy, hogy elfeledé azt megköszönni.

Az eunuch visszajött, két szolga ravatalra fektetve hozott utána egy holttestet, hosszú palásttal letakartan.

Aevius felvoná a leplet a halottról.

Mesembrius szívéhez kapott. A vér fejébe futott egyszerre. Szava elakadt. Mozdulni nem birt; úgy állt néhány perczig, azzal a fájdalom kitörő ordításával rogyott a holttestre:

— Leányom. Én édes leányom.

— Tehát ő tőle kell félni, suttogá Carinus.

Mesembrius fuldokolva ölelte át a kedves szép halottat. A halál visszaadta arcának nyugalalmát, azt a túlvilági megdicsőülést, mely már éltében sajátja volt, minden úgy volt rajta: mintha csak aludnék, s hívó szóra várna, hogy újra ébredjen.

— Oh édes szép leányom, zokogott az ősz ember, miért kelle engemet itt hagynod? Halalni vágytál, mért nem jelentél meg álmomban, hogy én is veled mentem volna? Mit szeressek én e világon többé, a hol te nem vagy? Hová éljek én, reves kiszáradt fa, melynek virágos ága le van tépve? ... Nincs egy szavad, nincs egy mosolyod számomra többé? Egykor oly beszédes, oly vig kedvű voltál, oh miért kelle megöszülni nekem?

Az apa nem gondolt sem császárral, sem

udvaronezokkal, szabad folyást engedett könyveinek s arcját holt leánya szemfödőjébe rejté.

Egyszer azonban mégis észre kezdé venni, hogy ő csak egyedül sír itt s szétekinte, homályosan gondolva arra, hogy itt kell lenni még valakinek, ki Sophronia maneseinek könyekkel tartozik.

Ott állt Manlius. Hideg, részvétlen arcczal beszélgetett Carinushoz. Semmi vonása sem volt arcán a fájdalomnak.

Mesembrius felháborodva ragadá meg az ifju kezét.

— Hát neked nincs könyed, midőn menyasszonyod előtted meggyilkolva fekszik?

Carinus gyanút fogva, egyszerre Manliusra tekinté, az udvaronezot titkos kárörömmel fordultak felé.

— Az én menyasszonyom? kérde Manlius álmélva. Csalatkozol, öreg Mesembrius.

— Hát a furiák vették-e el eszedet, hogy ne emlékezzél rá, miszerint csak három nap előtt kérted meg leányom kezét, s én neked is ígertem azt.

— Leányodét igen, viszonzza megzavarhatlan nyugalommal Manlius. De nem ezét, hanem Glyceriáét.

— Átok rád! ordita fel Mesembrius lelke legkeserűbb dühével, s nem tekintve se a császár jelenlétét, se holt leányát, se a feje felett forgó veszélyt, félörülten elrohant a teremből.

De épen ez örültség rohama menté meg.

— Eredj utána Galga! kiálta Carinus. Fog-

játok el. Ez embernek el kell választani fejét kezeitől.

Galga utána futott a senatornak. Az eunuchok elvívék a holttestet. Manlius egy cziterát vett kezébe s egy kellemes arab melódiát vert el rajta Carinus mulattatására.

Mesembrius azonban keresztül tört a palotán. A szolgák serege ijedve tért ki háborult arcza elől, s engedte neki a palota kapuját elérni. Dühöngő szavai rögtön népet gyűjtének mellé, s mire Galga lóra kapva nyomába ért a praetorianus osztálylyal, már egész turma nőtt körülé.

A thrák óriás a zajgó nép közé vágatott, egyik kezét kinyújtá lováról, hogy azzal Mesembrius ősz fejét megfogva, kardjával leszelve nyakáról, midőn az ősz római öregségétől nem várt erővel úgy sújtá föbe nehéz mankójával az óriást, hogy az bezúzott homlokkal esett le lováról, s azzal felszökve annak lovára, neki vezeté a dühödt népet a fegyveres cohorsnak, s azt egy percz alatt szétveré. Mire újabb erő érkezett a tumultust lecsillapítani, Mesembrius akkorra eltűnt és sehol sem lőn többé található.

X.

Manlius ott maradt Carinust mulattatni, megtanítá a tánczosnöket az indus bayadérek szemfényvesztő forgásaira, a sípos gyermekeknek dalokat furulyált s leverselte Aeviust, pattogóbb

hexameterű s elevenebb élő distichonokat mondva minden új fogás ételnél, s minden felköszöntésnél.

Carinus egyetlen vacsora alatt százezer sestertiát ajándékozott a mindenkitől irigyelt új kegyencznek, s midőn meghallá tőle, hogy a teuton nők bizonyos szappan nemével halványítják hajfürtjeiket borostyánkő-sárgára, megígérte Manliusnak, hogy kinevezi őt galliai fővezérnek, hogy neki ily szőke hajt adó szappant küldhessen, mely akkor a római előkelő világnál a bolondulásig divatban volt.

A tobzódás későig tartott. Ott künn ugyan még csak délután volt, de a ki azt nem tudta, hogy a vacsora reggel vette kezdetét, azt hiheté hogy éjjél után az idő.

Carinus kitölté a földre az ivókürtben maradt bort, annak jeléül, hogy valaki egészségeért iszik, s azzal Manliusnak nyújtá azt.

— A szép Glyceria egészségeért!

— És a tiedért Carinus, viszonya Manlius saját tülkét nyújtva vissza.

— Manlius! szólt Carinus lángba borult arczal: tudod-e, hogy én Glyceriának már egy férjét megölettem?

— Jól tevéd Carinus, csak így lehettem én második.

— De tudod-e, miért ölettem meg őt?

— Mert féltette nejét tőled. A bolond! Hát azért teremték az istenek a napvilágot, hogy valaki elfoglalja azt, s másoknak ne adjon belőle? Rablók, tolvajok, kik egy szép nőt kilop-

nak a világból, s azt kívánják, hogy azt kivü-
lős senkinek se legyen szabad szeretni.

— Manlius! Különösen járhatnál, ha szava-
don fognalak. Tudnod kellene, hogy én nődet
lángolón szeretem.

— Az a te dolgod, Carinus. Zár alatt nem
tartom őt. Mindenki hozzá férhet.

— Könnyű nagylelkűt játszanol. Elég zár ő
önmagának. Mig egy intésem elég arra, hogy
százezer férfi remegjen előttem, minden hatal-
mam kevés, hogy ez egy asszony szeressen.

— Pedig szeretni tud ez asszony! Hej tudom
Carinus, hogy ha estenden megnyilnak előttem
ama csendes kapuk, miket te csak zárva szok-
tál látni, örömet megcserélnéd velem trónodat,
hogy annyi ideig bitoroljam azt nevedben, a
mennyi ideig te a vőlegényi trónust az én ne-
vemben.

Carinus, mint a villanytól felrázott, ugrott
fel helyéből.

— Hecatera! szavadon foglak. Te ülj tróno-
mon, parancsolj nevemben szolgálaimmal, orszá-
gaimmal, ölesd meg kegyenceimet, forgasd fel
Rómát s ürítsd ki kincstáraitam és csak me-
nyegzői kamrád kulcsát add nekem.

— Az alku áll, kezet reá. Adjatok irlapot és
stylust. Halld, mit irok Glyceriának és küldd
el lakába: «Szerelmem istennője! Ma nálad töl-
töm az est és reggel közti órákat. Szivem vi-
gasztalásodat óhajtja. Homlokomnak fájdalmat
okozott a cypruság, a te rózsakoszorúd oltsa el
annak lángját. Midőn az estcsillag, a szerelme-

sek fénye kigyullad, oltsd el mécseidet, hogy ha köny talál szemeimben lenni, azt meg ne lásd, csak csókjaimat érezd. Mig a hajnalcsillag ismét kisüt, nálad leszek és boldogságomban. Epedő férjed Manlius Sinister.» — Küldd el egy szolgálótól e levelet, s fogd e gyűrűt, az ajtónál ezt mutatva, be fogsz bocsáttatni, Glyceria hölgyei elvezetnek odáig, a hol ő fog várni.

Carinus szomjú epedéssel leste Manliusnak minden szavát, ki hidegvérrel nyújtá át neki a gyűrűt és levelet. Reszketett és szólni nem tudott. Egy szolganak inte, hogy vigye Manlius iratát Glyceria lakába.

Az udvaroncok bámuló suttogással búttak össze.

— Minő boldog ember vagy te Manlius, suttogá Aevius az új kegyenczhez hajolva. Miért nem bírok én oly szerencsével, mint te, hogy Glyceria szerelmét bírhassem, és oly hidegvérrel, mint te, hogy azt magamtól el tudjam vetni.

A szolgál nem sokára visszajött Glyceria levelével, melyet Manliusnak hozott.

Manlius a császárnak nyújtá át azt.

— Neked szól ez, olvasd.

Carinus remegő kezekkel göngyölé fel az irattekercset s káprázó szemekkel olvasott:

— «Manlius! soraid reszketnek kezemben. Ezer érzelem forr szivemen keresztül, aggodalom, vágy, szent irtózat és örült szerelem. Búbáj alatt szenvedek. Óhajtom, hogy ne jöjj, de ha jösz, nem tudom magamat védeni ellened. Erőt és vágyat érzek magamban, rám szakasz-

tani az egész világot, de egy lehelletre elvész minden erőm, nyomorult nő vagyok, a ki szeret, és szerelmében eszét veszíti. Oh maradj el! — Glyceria.»

— Ez azt jelenti, hogy «jőjj», mondá Manlius, hanyagul vetve magát félkönyökre fekhelyén.

Carinus lecticáját parancsolá elé, melybe szolgálai beemelték.

— Ezt még senki sem tevé, suttogá irigyen a borbély, hogy menyasszonyát elesábitsa másnak.

— Te addig Róma ura légy, szólt Carinus Manliusnak. Hivasd nevem aláíróját, a mit parancsolsz, azt én parancsolom. Uralkodjál országomon.

— Mennyországomban te.

A szolgálak vállaikra emelék az arany lecticát, behúzták bíbor függönyeit, s eltávoztak a császárral.

Az udvaroncok reszketve állottak alázatos arczokkal Manlius körül, kit császári örült szélszély egy órára a világ urává tett.

Manlius végighevert a császári lectisternium párnáin, kiszemelte az udvaroncok közül azt, a ki legjobban reszketett tekintete előtt, s maga elé inté.

Marcus volt az, a borbély; kegy által praefectus praetorio.

— Te a praetori seregek vezére vagy? kérdé tőle Manlius.

— Igen is, felséges császár, hebegé az ájtatos szemforgatással.

Manlius nevetett.

— Tehát csakugyan császárnak nézesz engem. Ha császár volnék, most lenyakaztatnálak, a miért arczomat kigúnyolád; nevezz jóbarátodnak. Én ismerem érdemeidet.

— Oh uram!

— Jól ismerem, és megjutalmazom. Te hozzá vagy szokva a vérbocsátáshoz és így jó katonának kell lenned; ügyesen rendezed a hajfürtöket, a mi hadvezéri tehetségedre mutat, s nyugodt vérrel tudod az arczból kiszedni a szőröket, a mi részrehajlatlanságod és szigorúságod tanúsítja. A keleti hadsereg vezéreivel Numeriánal és Diocletiánal nem vagyok megelégedve; téged kinevezlek e hadseregek cäsárjává. Azonnal indulsz Thraciába. Becsületes defraudator! ird az okirat alá nevünket.

Marcius szédelgett a ráhalmozott kegytől.

Az udvaroncok szemre-főre néztek, elgondolva, hogy ha Manlius így kezdi jutalmazni azokat, a kik gúnyolták, hova teendi még azokat, a kik mosolyogtak reá?!

A kinevezési okirat elkészült. A titkár aláírta a császár nevét, s Marcius magáról sokattartó képpel rögtön eltávozott vele.

Aevius irigy fanyalgással sompolygott Manlius mellé. Ez észrevette a törleszkedést és magához inté a vatest.

— Te Marcius helyébe præfectus prætorio leendesz, s négyezer talentumot osztasz ki e derék hadsereg között, melynek egyedüli hivatása személyünket őrizni. É végett, hogy őket állandóul gazdagon jutalmazhassuk, leszállítjuk

a külső hadsereg számát. Minek nekünk idegen országokat őriztetni legióinkkal? s római aranyat költeni római vásra? s alkalmat adni külső vezéreknek, hogy ellenünk lázadjanak? Egy óra múlva parancsunkkal elindulsz Thraciába, hírül adva Numeriánnak és Diocletiánnak, hogy seregeik felét bocsássák el, a rájuk költött összeget ti költsétek el, nemes barátaim . . . Irjad szavaimat, becsületes defraudator!

Manlius beszédét kitörő éljenzés követte. Az udvaroncok oda rohantak hozzá s felragadva őt vállaikra, zenehang és orditozás mellett hordozák körül a teremben. A részegség dühe örült-séggé volt már fokozva, nem lehet többé megkülönböztetni senatort és histriót egymástól, a teremben összekeveredtek tánczosok és hetærák, szolgák és bacchansnök, a tömlőkből kiöntötték a bort a földre, s a méceseket a borba fojták, s az utálatos szörnyképet elfödé a vak sötétség.

A terem tetején volt csupán egy kerek ablak, mely friss léget bocsáta be. Midőn az utolsó méceset is feldönték, a kicsapongó bűnhad rémulten vevé észre, hogy most feje fölött ez ablak világít! Mintha rémes lobogással maga az ég gyúladt volna meg, hogy ijesztő lángjaival levilágítson a pokolba.

Az orgia undok zaja elnémult egyszerre, s a felszakított ajtón egy ör rohant be, rémhangon ordítva:

— MeneküljeteK, Róma ég!

A kerek ablakon át úgy világított a vereslő

ég fénye a bűnön kapott rút pokol-arczokba,
mint az ítéletnap lángja.

* * *

Carinus a gyűrűt mutatva, bevezetteték Glyceria termeibe.

A palóta csendes volt már, és sötét. Carinus érzi, hogy a sötét folyosókon suhogó ruhák röppennek el mellette, gyöngéd kezek adják kézzől kézre, s halk suttogással vezetik néma szőnyegeken keresztül, végre egy kéz jut kezébe, melynek villanyos szorítására vére fel-lángol, s egy ismert hang, de eddig előtte ismeretlen édességgel rebegi:

— Manlius! eljövél?

Glyceria volt az, az oly kegyetlenül megcsalt Glyceria.

— Vártalak, de szeretném, ha el nem jöttél volna, suttogá a hölgy. Érzed kezemet remegni kezédben? A szerelemtől van az, és a félelemtől. A szerelem elvevé eszemet. Lelkem raboddá lett édes szavadtól; — a mit egész életemen át egy gondolatban egyesíték, a miért vágytam, de a mit bírni nem mertem soha, a mit álmodtam mindig, nem reméltem soha: téged öllelek... Nem bírok magammal. E nap, ez óra nem volna az, melyben a szerelemről szabad beszélünk, de te szóltál róla s lehet-e annak az órát válogatni, a ki szeret, hogy a szerelmi kérdésre válaszoljon?

Carinus meglopá a szerelmes hölgy hízalgő szenvedélyét.

— De oh Manlius. Én reszketek, ha te csak gúnyolni jöttél volna engem, ha te csak játékoskodat üznéd velem, hogy szívem legmélyebb titkait kicsalva, azokért engem kikaczagj. Nem. Nem teheted te azt. Ez egyetlen érzelmet, mit tisztán hoztam ki életem örvényeiből, nem veheted a porba. Gyűlölhetsz-e azért, mert szeretlek? s ha gyűlölsz, nem megöletnél-e inkább, mint hogy kigúnyolj?

Carinus felelet helyett keblére ölelte a nőt, s forró csókjaival halmozá el annak arcát és ajkait.

Glyceria édes csalódással engedé magát átkarolni, s a boldog ölelésben már alig hallatszik a szomorúbb sejtelem tiltó szava reszkető szívében, midőn Carinus arca az övéhez érve, egyszerre megérzé, hogy az arcznak nincs szakálla.

Mint a villám cikázott végig a legijesztőbb gondolat Glyceria lelkén.

— Hah! Ki vagy te? Te nem vagy Manlius. Átok reád! Te Carinus vagy!

S azzal a kétségbeesés erejével kiszakítva magát Carinus karjai közül, a terem utolsó végébe futott, ágya fölkéjének függönyei közé menekülve s azoknak nehéz redőit magára rántá, zsinórait hirtelen összekötve.

— Meg nem menekülsz tőlem, kiáltá Carinus szenvedélye dühével rohanva az összehúzott függönyöknek s azokat hevesen iparkodék letépni és a zsinórok csomóit fogaival harapva oldozá.

De Glyceriának elég volt e néhány percz, füstölője parázsánál egy naphtával telt edényt meggyújtani, s midőn Carinusnak sikerült a függönyöket szétszakítani, azon perczben szétönté a hölgy a naphtát, s míg a röpülő láng a függönyöket, a könnyű gyapotlepleket egy pillanatban felgyújtá, ő maga lángoktól körülnyalt ágyára szökött fel, s ott állva, mint egy rettenetes vészalak kiáltá a megrémült császárnak:

— Jer tehát!

A szoba egy percz alatt lángba volt borulva. Carinus, mint a mennybe lopódzott ördög, kit onnét lehajítottak, futott a harapódzó tűz elől, míg Glyceria kanóczot ragadva, örülten rohant teremből terembe, gyújtogató szikrákat szórt szét mindenütt, s kiszórva milliókat érő ruháit főterme közepébe, azokat ott meggyújtá.

Néhány percz mulva lángba volt borulva egész palotája és egy óra alatt lángözön lobogott Rómán.

Carinust ájultan hozták vissza palotájába szolgálai.

Glyceria azon éjjel Cybele templomába menekült.

XI.

Míg Rómában gyönyör és iszonyat váltogató egymást, a Numeriántól vezetett hadak fárasztó út és viszály között érkeztek a Persia határaitól Bosporushoz. Ott találta őket a futó Me-

sembrius, ki Rómából menekülve egyenesen Numeriánt sietett fölkeresni.

E nemeslelkű césárral már akkor hetek óta nem lehet beszélni. Iszonyú szemfájásokban feküdt és sátrát soha sem hagyta el. Mesembrius elmondá az alvezéreknek panaszait, Carinus bűneit; az egyik alvezér, Diocletian megígérte, hogy boszút fog érte állani, a másik, Aper, Numeriánra hivatkozott és mosta kezeit.

— Tehát bocsássatok Numeriánhoz, ha én szólok vele, ő lesz az első, ki testvére ellen kihúzza a kardot; sürgeté a senator.

— Nem beszélhetsz vele, szólt Aper, elállva Numerián sátora nyilását, betegségében nem szabad kívülem senkinek hozzáférni. Általam küldi a hadseregnek rendeleteit.

Mesembrius gyanúsan szaglálódék.

— Miért jön e sátorból oly erős ambra és pézsmailat?

— Miért? szólt Aper elsápadva. Mi szükség ezt neked kérdened, senator?

— Azért, mert te hazudsz, Aper, midőn azt állítod, hogy Numerián általad parancsol.

— Mit? mi az? kiáltának a két vitatkozó körül csoportosuló katonák.

— Az, hogy Numerián nem él! kiáltá fenhargon Mesembrius. Nem, nem! az erős ambrailat, mely a sátorból terjed, csak arra való, hogy holt szagát elrejtse s Aper már régen bolondít benneteket Numerián nevében uralkodva.

A katonák erővel berontának Numerián sáto-

rába, s úgy találták, hogy az öreg helyesen ítelt. Numerián rég halva, meggyilkolva feküdt a sátorban, hullája már szétbomlásnak indult.

Apert a katonák rögtön lánczra verték e csalásért, s délután egy üres trónt állítanak fel a sikra, új császárt választandók.

Mesembrius sorra járta a legiókat, Diocletiant ajánlva mindenütt, kit a seregek erővel ültetének a trónra.

Azután előhozák Apert.

— Én nyiltan vádollar téged, szólt Mesembrius, hogy Numeriant meggyilkolád, bennünket Carinusnak elárulva.

— Mi pedig elítélünk, orditá a sereg egyhangúlag.

— És én végrehajtom ez ítéletet, szólt Diocletian, saját kezével szúrva keresztül a néptől elítelt vezért.

Ez ingerült hangulat közepett érkezék Marcus a Manlius által iratott parancsossal, s nem tudva semmit az előzményekről, átadá kinevezését Diocletiannak.

— Micsoda ember ez? kérdé Diocletian Mesembriustól.

— Carinus borbélyja.

Diocletian mosolyogva fordult a katonákhoz.

— Barátim! Carinus császár gondoskodott szakállainkról, egy borbélyt küldött ide imperatori czímmel; kérlek benneteket, üljetek elé és borotváltassátok meg magatokat. Te pedig barátom vigyázz, hogy katonáim képét meg ne mesd, mert a hogy aztán ezek szoktak

borotválni ezekkel a nagy borotvákkal, imitt-amott marad belőled valami.

A katonák kaczagva vitték magukkal Marciumst s egész komolysággal kényszeríték szakállaik erdejét irtani.

Alig egy óra múlva jön ismét Aevius a hadsereget leszállító parancscsal.

Ez már dühbe hozta a cæsart és az egész hadsereget. Ily nyíltan megsérteni érdekeiket vakmerőség volt még a császártól is.

— Máglyára az izenettel és az izenethozóval! kiálta Diocletían, s a poétát már föltekék a vészes farakásra, midőn az keservesen felsóhajtja:

— Oh istenek! hát elevenen kell megéernem apotheosisomat?

Diocletían elneveté magát az ötleten, s levétette a poétát a máglyáról, beérve azzal, hogy a szégyenfurcán keresztül bujtassa, s visszabocsátá őt Rómába, nyílt hadizenetével Carinus ellen.

A vihar indulóban volt már, csak villámait tartogatta még.

Rómában széltére beszéltek, hogy a keleti hadsereg már az Isterhez érkezett, halálos boszúval eltelve Carinus ellen, csak Carinus termeiben nem beszéltek róla. Ott folyvást tartott a vigalom, s ha egyszer-másszor valaki fel találta emliteni Diocletían közeledtét, azt gúnyosan kinevették.

— Kicsoda e paraszt? monda Manlius. Ki halotta hírét Róma patriciusai között? Ki ismerte apját? Anyját az igaz, hogy nagyon is sokan ismerék. Rabszolganő volt Anulinus senator házában. Anulinusnak joga van őt visszakövetelni, mint birtoka gyümölcsét.

Az udvaroneczok kaczagtak az ötleten.

— Néked ismerned kell őt Manlius...

— Soha sem láttam. Én mindig ott szoktam járni, a hol baj volt, s Diocletiót ott nem láttam soha. Híréből ismerem, hogy mindig az utócsapatokat szokta vezetni, ha előre mentünk, s az előcsapatot, ha hátráltunk.

Dörgő hahota fogadta Manlius szavait.

— Hát hadserege milyen? kérdezék tőle.

— Jó, engedelmes hadsereg. Csak három imperátorát ölte meg. A mi azonban bátorságát illeti, az páratlan, mert a Tigris partjáról úgy tért vissza, hogy ellenséget sem látott. Ha azt mondom, hogy magam legnagyobb hős voltam közöttük, elképzelhetitek, milyen lehet a többi?

— Hát diadaljelentéseitek?

— Két harmadrésze költemény. Ha győztünk is néha, seregünk száma tette, hanem most úgy hiszem, a betegség és szökések nagyon meggyérítették azt is. (E tányérnyaló nép semmit sem hallott oly örömet, mint ha a katonákat rágalmazták.)

Kedvökért Manlius rágalmazta még magát is.

Midőn azonban már Moesiába ért Diocletió, Carinus hadvezérei komolyan sürgették őt hadi

készületekre s Carinus összegyűjté hadait az európai provinciákból.

Egyszerre hirtelen futamodott, hogy Carinus maga fogja vezérelni a sereget. Lehete őt látni a hadgyakorlatokon, a seregek szemlén. Manlius mindig oldala mellett, untalan sarkantyúzva annak majd hiuságát, majd féltékenységét, hogy triumphusát ne engedje vezéreinek s harca sorsát ne bízza azok lelkiismeretére.

A győztes hadvezér új ellenség! szokta mondani Manlius; s a császár saját személyében mutatá be hadai fővezérét a felállított hadaknak, fehér lován ülve, arany páncélban, bíbor és violaszín köntös és palástban.

Az elindulás előtti napon sorra járták a vezérek a templomokat, mindenütt áldozat volt, még az egyiptomi istenek oltárain is. Manlius maga segíté a barmokat befogni a haruspexeknek, s felöltöztetni a flamen dialist skarlat köpenyébe.

A nép ünnepélyes ihlettel lesé az augurok jóslatát.

Quaterquartus kiterjeszté karjait s mély hangon mondá behunyt szemekkel:

— E harc fogja letörni Róma ellenségét!
(Azt nem mondá a jó ember, hogy kit tart Róma ellenségének? Diocletiant-e, vagy pedig Carinust?)

Végre Cybele templomához ért a császári díszmenet. A nyitott porticusban siketítő dob és trombitazaj közt tánczoltak a megdühödött papnők, késekkel szurdalva testöket s tajtékot

verő ajkakkal ordítva ismeretlen szavakat, s forogva, míg szédülten nem rogytak le a földre.

Egyszerre ez összhangtalan lárma közül egy bántó, félelemgerjesztő sikoltás kezd kiemelkedni; oly velökig ható, lélekrendítő hang, hogy mindenki megrezzenve tekintte oda.

Egy magas hölgyalak állt a templomajtóban, hosszú fehér palástja fejétől fogva fedé; melyet hátra szegve, két kezével tartott.

— Jaj neked Róma! Jaj neked római nép. jaj neked Róma császára!

A nő kilépett a porticusra s a mint hideg, tébolyodott szemeit kimereszté a sokaságra, Carinus elborzadva ragadta meg Manlius kezét.

— Ez Glyceria.

Manlius is összeborzadt előle.

Az örült nő látnoki arczczal állt meg a templom lépcsőzetén.

— Jaj azoknak, a kik Róma földén születtek. Az unokáknak, kik apáik bűneért lakolnak, s az apáknak, kikre unokáik átka száll le. Oh Róma! eljönnek egedre az ártó csillagok, és alattad megrendül a föld. Itthon lesz falaid közt minden iszonyat és távol minden béke. Gázolni fog rajtad minden ellenség, idegen népek fogják mutogatni elvett vexillumaidat, s könyörögni fogsz az életért barbár ellenségnek és legnagyobb ellenségeid benned fognak lakni, ten uralkodóid! Megrészegül a föld a kiomlott vértől s tüzet fog okádni városaitokra! megbüzhödik a lég a mondott átkoktól s döghalált lehel rád, veszendő emberfaj! A kit a harc

megkimélt, az éhség emészti meg, s a kit a tenger kivetett, a föld nyeli el! Oh Róma, népek királynéja, népek árvája fogsz lenni egykor, széthullasz, elenyészel, mint a tengerbe bukott csillag, nem marad más utánad, mint bűneid emléke és az a fű, mely palotáid felett fog teremni; még isteneid is eltűnnek templomaidból, hogy ne legyen kihez imádkoznod, midőn kétségbe fogsz esni.

Egy tribun lehajolt a dühöngő hölgy kezét megcsókolni s félelmes áhitattal kérdé:

— Mi jóslatot mondasz látnoknő, Carinus harczára?

Glyceria meghallá a kérdést a sötéten tekinte a harczosokra.

— Ne féljetek! Rontsatok össze, állítsátok szembe testvért testvérrel, akármelyik győz, Róma vesztett. Ha Carinus győz, az kiirtja Róma felét, ha Diocletian győz, a másik felét, és mindkét fele megérdemelte azt. Menj küzdeni bolond, őrjöngő nép, ontsd egymás véré, veszd el magadat, halj meg kínlóva, s ne légy eltemetve, s midőn az őszi ködbe lelked kihelled, eszedbe jusson, hogy el lész feledve, új férj karján lásd nődet, házadat leégve, rab-ságra hurczolva gyermekeid, s tudd, hogy nincs más világ, a mely jutalmat adjon. Menj! halj meg elátkozva és kétségbeesve!

A nő irtózatoss rángások között rogyott össze a templom lépcsőin, kiterjesztett kezével még akkor is szórva az átkot a római népre, midőn ajkai már elhaltak alatta.

— Vond vissza átkodat! kiálta a flamen dialis, odaszökve hozzá s megragadva kezét.

A nő végerőfeszítéssel fölemelkedék, szemei! vadul körülforgatá, s még egyszer összeszedve szive minden keserüségét, fölemelé mind a két kezét feje fölé, s azzal karjait kiterjesztve a nép fölött, felkiálta:

— Lelkem maradjon reátok!

Azzal élet nélkül esett hátra, nyitva maradt szemeivel még holtan is Manliusra nézve.

XII.

Hol most Belgrád és Szendrő vannak, e két hely között találkozik a két vetélytárs császár hada.

Carinus serege merő pihent hadakból állt. Diocletian legióit fáradságos utak nagyon megviselték.

Carinus egy dombra feszítetté ki sátorát s onnan nézte a harcot Manlius oldala mellett.

Az ütközet kimenetele sokáig kétes volt. Diocletian vezéri ügyessége sokáig ellensúlyban tartá ellenfele túlnyomó erejét.

— Vezéridek mit sem tudnak. kiálta Manlius, egy elszánt rohammal keresztül lehetne törni Diocletian centrumán, oda vannak állítva a leggyengébb legiók, s akkor félszárnya veszve van.

— Tehát parancsolj vezéreimmel, monda Carinus.

— Előre a tartalékkal, tribunok! kiálta

Manlius. Az idegen legiókat áldozatul kell vetni, hadd aprítsák le, s azután rajta a triariusokkal. A phrygiai lovasság ellen állítsátok a germán hadakat, hosszú bárdjaikkal vagdalják el a lovak térdeit. Ne pihenjen itt senki. Takarodjatok harczolni, mind. A császárt megőrizni elég vagyok én magam.

A csata ez intézkedések miatt rögtön megfordult. Diocletian észrevéve, hogy új kéz vegyült a játékba, mely seregének gyengéit ismeri; sietve fuvatott takarodót, hogy visszavonulhasson, mielőtt összetöretnék.

Carinus sátora ajtajában nézte a harcz folyamát. Seregei mindenütt úzték ellenségét, vexillumai mindenütt előre rohantak.

Arczán a dicsőség lángja égett, minden vonásában a diadal érzete ragyogott, szive dobogott az öröm miatt.

— Győztem! kiálta magán kívül örömében, tenyereivel tapsolva.

— De én is győztem . . . szólt háta mögött egy keserű, ijesztő hang. s a császár azt érzé, hogy valaki karját megragadja aczélmarokkal s berántja sátorába.

Carinus ijedten néze hátra s meglátta Manlius sötét arczát, ki egy kezével csontjait sajtolta össze, másikkban kivont kardot tartott.

— Mit akarsz? kérdé ijedten az imperator.

— Emlékezel-e Carinus azon nőre, ki magát előtted megölte, hogy karjaidtól megmeneküljön? Azon hölgy az én menyasszonyom volt. Tudod-e már, mit akarok?

— Manlius, te tréfálsz velem. Mi kell? Miért akarsz rémiteni?

— Sokszor megölhettelek volna, mikor ittasan aludtál, mikor bűneid mámorában el voltál merülve, de várni akartam azon pillanatra, melyben boldog, melyben dicsőséged tetőpontján leendsz, hogy akkor ölhesselek meg.

— Irgalom! — Segítsetek!

— Nincs a ki hallja szavaid. A diadalkiállítás elnémitja jajgatásod; hallod, mint ordítanak mindenütt triumphust és nevedet hangoztatják? Hallod ez általános ordítást: Éljen Carinus? . . . Most halsz meg, Carinus!

Pillanat mulva az újjongó seregek közé egy új lovag nyargalt, kezében egy kopja, arra volt szúrva a diadalmas imperator feje.

A győztes seregek megadták magukat Diocletiósiának.

The first part of the report is devoted to a general
 description of the country and its resources. It
 is followed by a detailed account of the
 various industries and occupations of the
 population. The third part of the report
 contains a list of the principal towns and
 villages of the country. The fourth part
 contains a list of the principal rivers and
 lakes of the country. The fifth part
 contains a list of the principal mountains
 and hills of the country. The sixth part
 contains a list of the principal islands
 and islets of the country. The seventh part
 contains a list of the principal bays and
 harbours of the country. The eighth part
 contains a list of the principal straits and
 channels of the country. The ninth part
 contains a list of the principal fortresses
 and castles of the country. The tenth part
 contains a list of the principal forts and
 batteries of the country. The eleventh part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The twelfth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The thirteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The fourteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The fifteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The sixteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The seventeenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The eighteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The nineteenth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country. The twentieth part
 contains a list of the principal arsenals and
 magazines of the country.

1810

A NAGYENYEDI KÉT FÜZFA.

BESZÉLY.

A MAGYARORSZÁGI KÖZLEMÉNY

A nagyenyedi két fűzfa.

Beszély.

Felvincz és Enyed között egy kis bérczi patak vágja keresztül az utat, melyen most tartós köhid van építve. A hid mellett két felől a patak oldalában emelkedik két roppant fűzfa, és ezen két fűzfának históriai emléke van. Hét emberivadék látta azokat felnőni, s ivadékról ivadékra szállt a történet s maig is úgy emlékeznek arra, mintha csak a mi életünkben történt volna . . .

. . . Épen száz és ötven esztendeje annak, hogy a kuruczlabonecz világ legszebb divatjában vala; ma a kurucz, holnap a labonecz osztott törvényeket Enyednek; mikor az egyik kiment az egyik városvégén, a másik bejött a másikon.

A jó enyediké váltig jobb szerették volna, ha e derék emberek, a helyett, hogy őket látogatják, inkább egymást keresnék fel; de ezek bölcs urak voltak és hallottak valamit azon stratégiai fogásokról, miszerint az ellenséget az által is meg lehet verni, ha a környéket élelmi szereiből kipusztítják. Ők ezt vevék gyakorlatba.

Mert míg a fejedelem rendes hadai, a fényes, hatalmas nemesi banderiumok, a szép daliás, farkasbőr-kaczagányos huszárok, a válogatott hajdúk, a veres és kék darabontok rendes csatákat harczoltak künn Magyarországon a birodalmi derék hadakkal, mik fényes, pánczélos, tarajos lovasokból, himzett bivalybőröket viselő daragonyosokból s célbalövő muskétásokból állottak; addig szanaszét az országban ögyelgő kalandornép csavargott alá s föl, szemre főre egymáshoz annyira hasonlatos, hogy maig is fenmaradt róla az adoma, miszerint a jámbor felvidéki tót nem tudott köztük különbséget tenni: melyik a kurucz, melyik a labonecz?

Nagyobbrészt oly emberek, kiket magukat is elpusztított a háború s kétségbeesés, nyomor és boszúvágyból nem hagyott nekik más választást, mint kaszát, csákányt ragadni, s felesapni kurucznak vagy labonecznak, a szerint a mint egyik vagy másik fél katonái pusztították el.

Ezek azután falkánkint jártak városról-városra, zsarolva, harácsolva, a hol engedékeny népre akadtak; gyujtogatva, a hol megharagudtak, s szétszaladva, a hol megijedtek. Nem is igen nagy szenvedélylyel folytatták a harczot, a vesztés fél rendesen átállt a győzteshez, úgy, hogy Cserey Mihály bizonyítása szerint akadt ember, a ki négyszer-ötször volt kurucz, ugyanannyiszor labonecz.

Ezen sűrű változandósága a minémiségnek nagy akadályára lehetett a dicsőség után törek-

vésnek, mert ha valaki nagy hirt nevet szerzett magának, mindig attól tarthatott, hogy ha holnap véletlenül egész serege áttér az ellenséghez, az valamennyinek megkegyelmez, csupán őtet akasztja fel, mint a kire legjobban feni a fogát.

Úgy segítettek azonban magukon, hogy neveiket rendszeresen elváltakoztatták, a mi legsűrűbben előfordult a labonczoknál, kik iparkodtak maguknak olyan neveket adni, a mit a bolond kurucz ki ne tudjon mondani, ha csak ki nem törí benne a nyelvét, többnyire elrontott német szavakat, a miket ők maguk sem értettek.

A kurucz basák ellenben iparkodtak maguknak oláh neveket adni.

Ez időben tehát legkegyetlenebb veszedelme volt Enyednek és a körülfekvő városoknak egyfelől Balika, a kurucz vezér, a ki lakott a Thorda-hasadék egyik barlangjában, melyet maig is Balika-várnak neveznek, és másfelől a mezőségen tanyázó két labonczfőnök, a kik közül az egyiknek az a furcsa neve volt, hogy: «Trajtzigfritzig!» a másik pedig ily regényesen hangzott: «Bórembukk!»

A milyenek voltak választott neveik, olyanok voltak azoknak viselői is, majd ügyetlen, majd kegyetlen, félig tréfás, félig véres alakok, kikről épen annyi nevetségest tudott regélni a közhir, mint a mennyi irtózatost, s neveikkel egyfelől a dajkák ijesztgették siró gyermekeiket, másfelől az enyedi diákok csufolták egymást pajkosságból.

Ezek a diákok, oh ezek a nagyenyedi diákok saajátságos fiuk voltak.

A mint annyira vitte a kálvinista gyerek, hogy a lúdtollból kalamust tudott faragni, tele-
rakott az anyja pogácsával egy tarisznyát, az
apja vett neki egypár fejelés csizmát, azzal
elvitte Enyedre, letette a collegium udvarán,
pofonüté, megáldotta s ott hagyta, rábizván,
hogy legyen belőle pap, professor, királybíró,
főkapitány vagy tanácsúr. Azontúl nem is volt
rá gondja többet. A fiú megnőtt, megszakallo-
sodott, megtömték, meghizlalták étellel és tudománynyal, elzárták hermetice minden világi
kisértetektől, gondot viseltek testére, lelkére,
felnevelték hitben és egészségben, csináltak be-
lőle papot, professort, királybíró, főkapitányt,
vagy tanácsurat, a mire esze és szerencséje
volt, a nélkül, hogy apja-anyja törte volna
rajta a fejét; a collegium volt nekik édes
anyjuk.

Öt-hatszáz fogadott fia volt a tisztos matro-
nának, s több százezer forintra menő jövedelme
ennyi szép fiu felnevelésére; legtudósabb pro-
fessorai, kiket a külföld akademiái műveltek,
világhírű könyvtára, s mindenféle beneficiumai,
mik egyfelől a míg szorgalomra ösztönözték
az ifjúságot, másfelől jó eleve hozzászoktatták
azon jótékony öntudathoz, miszerint bármi szű-
ken, de saját érdemük után tanultak megélni.

Vala pedig ezen idő szerint a nagyenyedi
collegium rector-professora, nagytiszteletű tudós
Tordai Szabó Gerzson uram, a tudományoknak

nagy művelője, rendkívül békeszerető férfiú és a jó erkölcsöknek fáradhatlan oltalmazója.

Mert ha bevette magát iszonyú foliánsai közé, azokba annyira el tudott veszni, hogy gyakorta kénytelen volt a feleségétől megkérdezni, ha valjon ebédelt-e ő ma már, vagy sem? tanítványai előtt pedig akként szólott, mint egy oraculum. Csak a csendes békességes tudományokat kedvelé, mint a csillagászat és mechanica, nem szereté pedig a historiát, mint a mely, az ő szavaiként, nem tanít egyebet, mint azoknak neveit, a kik emberek agyonverésében tüntették ki magukat, s hősi tetteit énekli bünyös, vérengző, kegyetlen embereknek és hazudik véghetlen kiterjedésben, a helyett, hogy a jámborok, jótékony és bölcs elmék példájával javítaná az utóvilágot.

Annyira vivé pedig az ellenszenvét a derék úr a neki nem tetsző historiai személyek ellen, hogy tanítványai lelki üdvére képes volt a történetet meghamisítani, ráparancsolván a historiæ professorra, hogy Cleopatrát, Semiramist s más afféle szemtelen asszonyszemélyeket úgy fesse tanítványai előtt, mint rút, utálatos szörnyetegeket, a kikre gondolni is irtózat.

És soha női alakra azoknak szemeiket nem volt szabad vetni, táncz, hegedűszó, s más hívságos dolgok örökre számúzve valának e körből, még a templomban is, nehogy a leányokra kacsingathassanak, hátul valamennyi pad mögött volt a nagyobb diákok számára egy hely külön rekesztve, a holott faragott fenyőszálakon ültek,

hogy így fel ne érhessek fejeikkel az előttük álló padok karzatát. Mert kösziklára épült elve volt a nagytiszteletű úrnak, hogy fiatal embernek addig, míg meg nem házasodhatik, tehát míg iskoláit nem végezte és a míg nincs mit aprítania a tejbe, nem szükséges fehérszemé-lyeket ismerni, és minden a mi addig történik, csak hivalkodás és nem vezet jóra.

Persze, hogy ez a legnépszerűtlenebb világnézet, a mit csak a közjó kedvéért kimondani lehet, s hogy e nézetnek legkevesebb pártolói akadtak maguk az érdekelt felek, a nagyenyedi diákok között, az magától értetődik. Az csak mégis lehetetlen, hogy az ember egyszer más-szor női alakot ne lásson, s tizennégy éves korától huszig az ember minden asszonyt szépnek talál.

Különösen nehezíté pedig Gerzson úrnak nevelési maximáját azon körülmény, miszerint ő neki is volt egy leánya, az az egy pedig olyan szép volt, hogy ha az ember félesztendeig válogatott volna a városban, megint csak ő hozzá tért volna vissza.

Valahány diák meglátta a leányt, az mind szerelmes lett bele; de hiába lett szerelmes, mert könnyebb egy elkárhozott léleknek a Styxen visszaszökni, mint volt egy diáknak husz lépésnyire juthatni Klárikához, — a hogy a szép leányt nevezték.

Gerzson úrnak emeletes háza levén a collegium tövében, ő maga a földszinten lakott, leánya pedig az emeleten, és a lépcső rácsos

ajtóval volt elzárva; tehát még csak az sem történhetett meg, hogy valami ifjú ember a professor urat keresve tévedjen Klárika elé; a ki elé különben is hiába tévedt volna, mert a jó leányka oly istenfélő és diákfélő elvekben nevelkedett, hogy bizonyosan elszaladt volna előle.

Nem is volt pedig minden bolond embernek bejárata a tudós professor úrhoz, hanem kipróbált egyéniségeknek megnyitá háza ajtaját.

Ilyen két kipróbált egyéniség volt: humanissime Zetelaky József és humanissime Karassiy Áron.

Az első szép, ártatlan, leányarczú, tizenhét éves ifju, Gerzson úr különös kegyencze, a kiről azt hívé, hogy lelkét sokkal inkább bezárta a tudományok könyvei közé, mintha tömlöczbe, vagy spiritusba volna téve, örökké első eminens volt, mindenféle verseket írt akármely témáról, neki mindegy volt; hexameter, pentameter, sapphicus, alcaicus, alexandrinus vagy anacreoni: magától értetődik, hogy ezek között szerelmes vers nem találtaték, hanem a térről, tavaszról, aratásról, villámlásról és tengeri zivatarról s más efféle erényes tárgyokról; e mellett görögül, diákul, zsidóul és francziául folyvást beszélt, a csillagokat az égen s a virágokat a földön szemenkint ismerte, chemiai és physikai experimentumoknál ő volt Gerzson úr segédje, s e mellett oly jámbor érzelmű ifjú ember vala, hogy mikor a mythológiából azon istenasszonyt érdeklő paragraphust kellett felel-

nie, a ki kevés öltözetet szokott magán hordani, elpirult és lesütötte a szemeit.

A másik, humanissime Karassiy egy kissé nehézfejű ember vala, hat esztendő tógás diák, igen hallgatag és csendesvérű ifjú, a kit azért kedvele Gerzson úr, mert soha semmi ivásnál, verekedésnél az ő neve elő nem fordult, a mi-ből nagy baj lett volna, ha előfordul, mert a humanissime oly karokkal és vállakkal volt megáldva a természettől, hogy ha azokat mások vesztére mozgásba akarta volna hozni, azok sokat beszélhetek volna róla. Ő azonban rettentő erejét csupán a fűrés faragás békés mesterségeiben fárasztotta, készítve mindenféle fizikai eszközöket a tanár úr számára, s csupán olyankor adva tanujelét karjai egyéb mozgásának, midőn a nagy vacatió alatt az ifjuság a nagyteremben mythologiai drámai előadásokat tartott, — természetesen férfiszemélyzettel, férfi hallgatóság előtt, a midőn Karassiy játszá Herkulest, Zetelaky pedig Dejanirát, a midőn Józsefről senki sem mondta volna, hogy nem valósággal leány, Áront pedig csupa gyönyörűség volt nézni a Centaurusokkal való harczban, hogy vert egymaga harmincz pogány fél-istent a földhöz.

Épen a közvizsgálatok közelgének, nagytiszteletű Tordai Szabó Gerzson uram rettenetes készülétekkel volt természettani mutatványaihoz, mint lesz a vízből levegő? mint ragad össze a kiszivattyúzott két fél golyó a levegő nyomástól? hogy lehet a levegőt meggyújtani?

s a villanygép alatt papiros embereket tánczoltatni? a mik akkor még mind csodaszámba mentek. E végett átadá a physicum museum kulcsait kiválasztottjainak, hogy ott működjenek nagy szorgalommal, és tapasztalá is, hogy a két jeles ifjú már korán reggel ott van a múzeumban s csak a késő estve választja el őket onnan. Dicséretes szorgalmatos ifjak, mondá Gerzson úr, vegyetek róla példát ti többiek, istentelen hivalkodó, csizmakoptató korhelyek, hogy legyetek olyanok mint ők.

Lássuk tehát, mit mivelnek az ifjaink ott a physicum museumban? Ennek a múzeumnak van egy elsötétíthető ablaka, optikai kísérletek előhozatalára, és ez az ablak épen a nagytiszteletű úr udvarára nyílik; a mi két szorgalmas ifjunk nagy figyelemmel áll az ablak előtt, s épen egy roppant kerek látcsövet alkalmazva az ablak gömbölyű nyílásába, azon keresztül látszik valamit nézni. Tán csillagot vizsgálnak? Igen, de akkor ne irányoznák lefelé a látcsövet.

. . . . Most épen József néz bele nagy áhítatosan «Óh Istenem, milyen gyönyörű!» sóhajt, nem birva magával Talán mégis csillag? «Most épen egy rózsát szakít le, be szeretnék én az a rózsá lenni!» De ez már mégsem csillag!

A mi derék ifjaink azon ürügy alatt, hogy csillagokat vizsgálnak, naphosszant azzal foglalatkoskodnak, hogy a szép Klárikát nézik távcsöveken keresztül; a míg Gerzson úr azt hiszi.

hogy szemeiket az ég csodáin fárasztják, ők azzal mulatják magukat, hogy a kedves leánykát mindenüvé távcsővel kísérik, kertbe, szobába, konyhába és benne gyönyörködnek.

A jó Áronra nézve csak tréfa volt ez a mulatság, de József egészen oda lett belé; nem birt megválni a látcsőtől, s ha sokáig nem láthatá a leányt, nem evett, nem aludt, nem volt kedve semmihez, csak sóhajtozott és mindent elfelejtett, a mit olvasott, sőt Gerzson úr nagy megütközésére még az ő felolvasásaira sem figyelt, akkor is a kis rózsalugasos kerten járt az esze, és a szép leánykán, a ki a nyílt rózsaleveleket kicsi kötényébe szedi piczi, fehér kezeivel.

Az experimentumoknál is egyik ügyetlenséget a másikkal tetézte; tört, zúzott a mi a kezébe akadt, a phosphorral való kísérletekhez oxygen helyett hydrogent adott: majd meglötte vele az egész classist.

Gerzson úr el nem tudta gondolni, mi lehetne a fiút? kutatott, fürkészt, — nem talált semmit; mire ő a hosszú folyosón végigkopogott, akkora a múzeumban minden ismét a maga helyén volt, a telescopiumok ég felé fordítva, s munkában a göredek és légszivattyúk.

József pedig folyvást növekedni érzé szive fájdalmait, a csalóka távcső oly közel hozta olykor az imádott leánykát, hogy ámulatában kezeit nyújtá ki utána, s csak akkor ijedt meg, mikor körmeit az ablakba megüté, a min Áron kétakkorát nevetett.

E kínjai közepett annyira vivé a gonosz kísértő a jámbor ifjút, hogy egy délután leüle az asztalhoz, s ijedség kimondani, szerelmes verset írt! A vers sapphicusokból állott és tele volt minden széppel, a mi a nap alatt terem. Midőn felolvasta Áronnak, ez megesküvék, hogy soha életében szebb versnek még csak hírét sem hallotta.

Egy este a holdvilágban elbámulva könyökölt a két ifjú a múzeum ablakában s beszélgetett egymás között:

— Ha Klárika ezt a verset olvashatná, mondá Áron.

— Hm! felele rá József. (Nem volt ez akkor olyan könnyű, mert nem volt még hét divatlap, a hol az ember kinyomathatta volna.)

— Már ha én neked volnék, csak a kezébe juttatnám.

— De hogyan?

— Ledobnám innen a kertbe.

— Le ám, de hátha a szél félreviszi s az udvarra esik s a nagytiszteletű úr kapja meg?

Most Áronon volt a sor azt mondani, hogy «hm».

— Úgy kellene azt, szólt sóhajtvá József, szépen összehajtogatva elrejtteni a nyiló rózsák közé, hogy a mint korán reggel kijő a rózsaleveleket megszedni, egyedül ő lelje meg és olvassa el.

— Hát hiszen az könnyű, felelt Áron. Innen az ablakból le lehet ereszkedni egy kötélén a kert faláig, onnan könnyű beugrani az ásott

földbe, visszafelé meg aztán fel lehet kapaszkodni a bodzafán s a kötélén megint feljöhetni.

— Mit gondosz? szörnyedt el József, — én bocsátkozzam le kötélén a collegium ablakából? én mászszam át idegen kerítésen éjszaka? . . .

Áron maga is megijedt e szóra.

— Hisz én nem mondtam, hogy te cselekedd azt, én csak azt mondtam, hogy könnyű volna megtenni . . .

József elhallgatott egy ideig.

Egyszer csak megszólalt.

— Nem tudsz itt valahol egy hosszú kötelet?

— Tudok biz én, a régi csengetyűkötél itt van a padláson.

— Hozd elő.

Áron elment a kötéleért, egy gerundiumból nyeret csinált a végén, melybe Józsefet beleültette s a kötelet az ablak keresztfája körül csavarintva, izmos tenyereivel bekapaszkodva, szép csendesen lebocsátá Józsefet a köfalig, ki egy perczig sem látszott azon aggódni, hogy ha társa kezéből kicsuszik a köté, ő rögtön nyakát szegheti; ha volt a mitől rettegett, ez azon egy dolog lehet, hogy ha meg találja valaki látni.

Senki sem látta meg. Átmászhatott a falon, elrejthette a verset a rózsák közé, s Áron markában újra fölemelkedék a kötélén a múzeum ablakáig szerencsésen; a két ifju csak akkor bámult el egymáson, hogy milyen bolondot cselekvének?

Másnap nem is mertek egymásra nézni, annál

kevésbé a látesőbe. Mint a ki valamely nagy gonosz gyilkos dolgot követett el, még a bűnös helyet is félve kerülték, s dobogó szívvvel haláluk reggel a nagytiszteletű úr csizmáit a folyosón végigkopogni.

Belépett. Sem József, sem Áron nem mert rá felpillantani, azt hivé mindegyik, hogy az orrukról le fogja olvasni az éjszakai merényletet.

— Jöjjön egy szóra félre humanissime.

Zetelaky inkább halott volt, mint élő. A világért rá nem nézett volna a tanárra, ki kegyetlen hallgatással tekintte rajta hosszasan végig.

— Csak azt akartam mondani humanissime, szólt végre száraz hangon, hogy ha mások verset akar hozni, ne a kerítésen jöjjön be vele, hanem az ajtón, mert mind összegázolta a tulipán-ágyakat. Különben nem rossz vers a mit írt, csak hogy egy helyen az anodicus sántit.

S ezzel markába nyomta a kérdéses verset. József nem bánta volna, ha e perczben a collegium vele együtt elsülyed.

Klárka megtalálta ugyan a kérdéses helyen a verset, de mint afféle jól nevelt leány, első kötelességének tartá az apjának denuncziálni, egyúttal az elgázolt tulipánágyakért is panaszt téve. Az öreg úr rögtön ráismert az írásra, s vége volt előtte József turpisságának. Többé sem experimentumokat nem bizott rá, sem a physicum museumba nem küldé dolgozni.

Ezenközben hol egyszer, hol másszor megtörtént, hogy a tanuló ifjuság nem csupán azon dolgokról hallott, a mik könyvekben vannak

megírva, hanem hírt vett gyakorta az országban szerteszét történő eseményekről is, s épen nem iparkodék elrejtegetni rokon- és ellenszenveit, miket a kurucz-laboncz világban vagy egy, vagy más irányában érzett, sőt néha leczkék kezdete előtt, mikor két-háromszáz tanuló össze volt egy teremben gyülekezve, lehete olyforma hajlandóságokat is tapasztalni, mintha e tisztes testület, ha birokra kerülne a dolog, aligha lenne tétlen nézője a mulatságnak.

Erre ugyan nemsokára kivánt alkalom is kínálkozék; egy napon Trajtzigfritzig és Bórembukk uraim ő kegyelmességeik beizenének a városba, hogy nekik száz darab vágómarhát, ötven mázsa szalonnát, ezer kenyeret és tizenkét bendő turót azonnal helybe küldjenek, borról sem feledkeztvén meg, a mely ne legyen több, mint kétszáz akó. A jó nagyenyediek már ekkor annyira meg voltak fogyatkozva élelmi szerekben, hogy csak végső megszorítás mellett birták összerakni a kivánt mennyiséget, s midőn mindazt szekerekre raknák, megtudja a dolgot Balika, előjön a maga lyukából s elveszi tőlük az egész szállitmányt és elviszi a Torda hasadékába.

A jó enyediek mit csináljanak most? Mondhatták ők Trajtzigfritzignek, hogy Balika elvitte az enni-innivalót, menjen utána és vegye el tőle, a labonczvezér haragra gerjedetten felülteté a maga hadait s megesküvék, hogy porrá égeti Enyedet, s bor helyett a vérét iszsza meg az egész lakosságnak.

A szegény nép nagyon megijedt a kegyetlen fenyegetőzésre; eleget tenni a legjobb akarat mellett sem lehetett. Trajtzigfritzig és csordája pedig már Marosujvár körül járt, s a hogy a közbeeső falukkal bánt, abból Enyed is elgondolhatta, mi vár reá?

Ilyen inséges eset megszokott állapot vala már Enyeden, a lakosság a laboncok jöttének hírére hirtelen elhagyá házaikat, a mi féltője volt, azt elásta a pinczékbe, asztagok alá a földbe, az asszonyokat, gyermekeket, öregeket felküldték a hegyekbe az erdők közé, a hajadon leányokat begyűjték a reformatus templomba, maguk a fegyverfogható férfiak pedig helyet foglalának ugyanott a templom udvarán, mely a mint most is látszik, erős, magas kőfallal volt bekerítve, s több rendbeli bástyatoronnyal ellátva, mely tornyokat a helybeli czéhek építtették: egyet a becsületes csizmadia czéh, mást a becsületes takács czéh, külön egyet a szürszabó czéh, együtt a timár és varga czéh, egy negyediket, ötödiket a gombkötők és aranyművesek, hatodik volt a kovácsok és lakatosoké. Itt tartattak a czéhládák s nagy veszedelem idején idegyűltek a czéhbéli mesterek legényeikkel együtt s ők képezek az Isten várának őrségét.

Átellenben állt a collegium, roppant háromemeletes négyszárnyú épület, melyben hétszáz diák tanyázott, egy egész hadsereg, ha arra került a sor.

A mint a városon szétfutó hír eljutott a col-

legiumba is, lángot vetett a diákok szívébe az ifju vér: «nem hagyjuk magunkat, nem hagyjuk a várost!» szóltak lelkesülten, s másnap reggel a chemiai leczkén azt vette észre nagytitizteletű Szabó Gerzson uram, hogy tanítványai kardokkal és kopjákkal felfegyverkezve jelennek meg a hallgató-teremben, s hallani sem akarnak egyébről, mint hogy őket professoraik a laboncok ellen vezessék.

No ez szép kivánság volt nagytitizteletű Szabó Gerzson úrtól, hogy ő valakit a háborúba vezessen!

— Megbódultatok-e dilectissimi? szólt elszörnyedve a jó úr, menjetek, igyatok «purgantes pectora succos». Hát Ajáx vagyok-e én, avagy a megveszett Achilles, hogy engem harciba akarjatok vinni? avagy myrmidonokat neveltem-e én bennetek, hogy ily vérengző gondolatokat tápláltok magatokban? kiknek kezeiben könyv forgott, most kezeitekben dárda forog, kik csak énekelni tanultatok, im harszi ordításra ferdítitek ajkítókat. Azért ruháztam én reátok annyi bölcseséget és tudományt, hogy bitangul elbulljatok barbár ellenség csapásai alatt, mint bármely tudatlan katona, a ki azért született, hogy meghaljon?

E beszéd közben észrevevé Gerzson úr, hogy még Zetelaky is valami fringiát takargat a tógája alá, s iszonyúan ráförmedt:

— Még kend is fegyvert visel, kend? (Mikor valakit per «kend» nevezett, már akkor nagyon haragudott.) Felbomlott a világ tisztos rende!

Hát volt rá eset valaha, hogy poéták, a múzsák választottai, a szent berkek lakói, a Pieridák barátai, fegyvert emelgettek volna kezeikben? — No, szóljon kend! kend nagy historicus, mondjon nekem erre esetet ha tud.

— A faggatott diák végre megszólalt:

— Igen is volt rá eset: mikor Pán tanítványai botra kaptak a Helicont pusztító gallusok ellen s agyon verték őket.

Gerzson úr hátra kapta a fejét e szóra, mert meg volt neki felelve. Ez még dühösebbé tevő.

— És ha én megtiltom ti nektek, hogy fegyvert merjetez fogni, midőn a nemes város békés alkudozásokkal törekszik a veszedelmet elhárítani magáról! Kendnek pedig humanissime Zetelaky annyit mondok, hogy nem szükség minden kérdésre felelni. — Most pedig parancsolom ti nektek, hogy e perczen lerakjatok minden fegyvert kezeitekből, és a ki ellenkezőleg cselekszik, az e pillanatban kitiltatik e collegium küszöbéről, és soha annak ez életben tagja többé nem leend! . . . Clarissimi domini jurátusok, huzassák meg a repedt harangot!

Ezt a repedt harangot olyankor volt szokás meghuzatni, midőn valaki a collegiumból ünnepelesen kitiltatott.

A rector szavait mély csend követé, melyet csak a repedt harang recsegő kongása szakgatott félbe. Az ifjak, kik képesek lettek volna náluknál hatszorta nagyobb sereggel megküzdeni, professoruk szavára megjuhászkozva rakták le fegyvereiket mind, a repedt harang el-

hallgatott, a diákok helyeikre ültek, elővették könyveiket, a nagytiszteletű úr pedig vevé kézikönyvét és praelegált, mintha semmi sem történt volna, míg az órát nem csengették, akkor elbocsátá tanítványait, az elszedett kardokat és dárdákat pedig szekérre rakatá s elzáratá a templom alatti boltozatba, hogy még csak hozzájuk se lehessen férni.

Ejszaka azonban a diákok magukhoz térve az ijedségből, melyet a rector szavai okoztak bennük, újra összebeszélének, s miután fegyvereik elszedettek, másnap korán reggel, a mint a kapuk megnyittattak, kimentek a Maros partjára, ott jó friss fűzfákat találván, azokról vágott magának kiki egy husángot, s azokat a tóga alá rejtve, észrevétlenül beszállíták a collegiumba és elrejték a faraktárba szépen. Gondolák, hogy ez is jó fegyver, ha jó ember fogja a végét.

Még aznap délben megjelent a város alatt Trajtzigfritzig háromezer főre menő laboncz népével; a nemes város a főbirót, a collegiumi testület a nagytiszteletű rector professort választá ki, hogy deputatióba menjenek eléje.

Trajtzigfritzig lóháton ülve fogadta a küldöttséget; a többi sereg mind gyalog járt, kivéve három faágyút, melyeket bivalyok vontak. Nagyon gyanús kérdés volt azonban, ha vajjon el lehet-e ezen ágyúkat sütni, a nélkül, hogy az ember a körülállók életét veszélyeztesse? még egy negyedik ágyújok is volt rézből, melyet valamely csata alkalmával valamelyik fél beszegezett és

ott hagyott, ők pedig kifúrták a szeget onnan, úgy, hogy most, ha elsütötték az ágyút, a gyújtólyukon jött ki mind a töltés, a golyó pedig benn maradt.

Maga a had gyönyörű népség volt; igazán ráillett a válogatott czím, mert az ország minden népeiből volt az összeválogatva; magyar, oláh, belga, marodeur, rác és oláh-czigány egy csoportban, egyik mezitláb és sisak a fején, másik a szürin át kötötte derekára a kardot, némelyik nagy puskát czipelt, melynek nem volt már sem kulcsa, sem kereke, s mind valamennyi nyírott bajuszszal volt, hogy összekeveredés esetén mégis csak megkülönböztethessék egymást a hasonló elemekből szervezett kurnezoktól, kik hosszú haját s fülig kent bajuszt viseltek. A legnagyobb rész boeskorban járt, csupán azoknak jutott sarú, a kik valamely tisztségben voltak, azokra sarkantyú is volt ütve jobbára, de minthogy lovuk nem volt, az a sarkantyú nem szolgált egyébre, mint hogy legyen nekik miben elesni, ha futni akarnak.

Ily armadiának volt vezére Trajtzigfritz; de nagyon családokoznék, a ki azt hinné, hogy ő is hasonló volt rongyos seregéhez; lova legszebb angol mén volt, ő maga ezüst csillagos láncszemből font pánczélinget viselt aranysujtásos meggyszín bársony dolmány felett, homlokát kecsgehátú rézsisak borítá, s pánczélpikkelyes keztyűkbe dugott kezeit széles egyenes kardja markolatán nyugtatá.

Széles, tunya képéből s nemtelen vonásaiból

ugyan kirítt, hogy e pompához sem születése, sem érdemei nem juttaták, s a hány csoport, a hány darab öltöny volt rajta, azon mind más név kezdőbetűi voltak himezve, de ő azért elég méltóságot tulajdonít magának, ha lovon ült, azokhoz a kik gyalog járnak, lenézőleg beszélhetni.

Alvezére, Bórembukk, egy nagy trabális mézszároslegény volt, szörtelen csontos pofával; ki ellenkezőleg nagy gondot látszott arra fordítani, hogy mentül piszkosabb lehessen.

Bőrködmene csillogott a szennyből, s orczája egész bátran dicsekedhetett vele, hogy záporosón kívül más vizet soha sem érzett.

Minden fegyvere egy hatalmas taglóból állott, melylyel egy csapásra le bírta félkézzel ütni a tulkot.

Ez érdemes férfiak elé járula a két tagból álló küldöttség, nagy tisztelettel és kalaplevéve, s nagyobb megtisztelés okáért Gerzson úr egy igen szép diák peroratiót tartott a két vezér előtt.

Trajtzigfritzig Bórembukkra nézett, ez viszont ő reá; egyikük sem tudott egy szót is diákul, hanem azért mégis úgy tettek, mintha mindent értenének.

— Értettem jól, a mit kend mondott — szólt a vezér — a mint észrevette, hogy Gerzson nem fog már többet beszélni, s leereszkedőleg vállára veregetett. Kinek hiják kendet?

— Én vagyok Tordai Szabó Gerzson, a nagytiszteletű collegium rector-professora, társam ő

kegyelme pedig nemzetes Tóth János uram, a nemes város főbirája.

— Hát a csizmadia-czéhmaster hol maradt?

— Az nem látta czélirányosnak közénk elegyedni.

— No pedig annak is itt kellene lenni, mert háromezer csizmára van szüksége a seregnek, a minek három nap alatt elő kell teremődni. különben esküszöm ősi kardomra (valahol lopta azt a kardot), hogy minden csizmadiát eltörlök a föld színéről!

Ennél merészebb fogadást, úgy hiszem, senki sem tett még.

Gerzson úr meghajtá fejét, s most a főbiró szólalt meg magyarul.

— Majd tudtára adandjuk a becsületes czéhmasternek akaratomat méltóságos úr, és ő minden lehetségest el fog követni; kérünk azonban az egész város nevében, hogy érdemes hadaiddal légy kegyes a városon kívül maradni, mert mi ámbátor a legjobb véleménynyel vagyunk is felőled, a buta népség annyira fél a fegyveres néptől, hogy közeledéstek hírére mind szétzaladának az erdőkbe, részint elzárkóztak a templomokba; úgy, hogy ha bejönnétek, sem találnátok egyebet üres házaknál, nekünk pedig lehetetlenné tennétek, hogy kívánságaitoknak megfelelhessünk, nem lévén senki a kitől azokat behajtsuk.

Trajtzigfritzig Bórembukk fülébe súgott valamit, s azzal rosszul rejtve ravasz mosolygását, így szóla:

— Becsületes szolgák. Minthogy félvén és minthogy bolondok lévén, mink sem kívánván, hogy házaikat üresen hagyván, abban senkit sem találván; tehát hazamenvén és megmondjátok a népnek, hogy mi eltakarodjunk, ha ők hazajőjjenek, és azután pediglen kiváltképen csak hogy épenséggel azonnal mingyárt itt a város mellett ezer lépésnyire sátort üssünk; ti pedig minden háznál gyertyát gyujtsatok, hogy lássuk, hogy mindnyájan otthon vagynak, különben pedig, ha egy vagy más, így vagy amúgy talál lenni, hát majd meglátjátok azt az egyet, hogy!

Ilyen ékesen szólással tudtára adván a vezér a maga ultimatumát a küldöttségnek, visszabocsátá őket a városba, ő pedig a maga seregével mintegy ezer lépésnyire letelepedett a mezőn, buzakévékből csinálván kiki magának sátorokat.

A visszatért küldöttség pedig tudtul adá a lakosságnak, hogy kiki menjen haza a maga lakásába, s éjszakára tegyen gyertyát az ablakába, s a mi szegénységétől kitelik, hordja össze, hogy a labonez urakat kielégithessék vele.

Úgy is történt, a czéhek szépen haza oszladoztak, az erdőre kimenekült asszonyok és vének visszahivattak, s késő estig nem szűnt meg az egész város sütni főzni az érdemes laboneczok számára. Csupán a templomban elhelyezett ifju hajadonok nevében könyörgött azon kegyért a szép Klárika, hogy őket hagyják meg azon éjjel az Isten házának oltalma alatt, s e kérelmet a

többi szüzek is támogatván, a nemes tanács és a professóri kar végre beleegyezett.

Szép holdvilágos éjszaka következék, csendes volt az egész vidék, a város előljárói nyugodtan aludtak menyezetes nyoszolyáikban, elgondolva, hogy mily bölesen elháríták városuk felől a nagy veszélyt; háromszázötven szüz nyugodott Isten szent árnyéka alatt a templomban, a midőn Klárikának úgy tetszék álmában, mintha valami alak felkölténé őt, hogy ne aludyék, hanem menjen fel a toronyba.

Ő azon félálmosan felment a lépcsőkön, hol a szent ekklézsia ötvenkét mázsás harangja állott, s a mint kitekinte a torony magas ablakán a holdvilágos éjbe, úgy tetszék neki, mintha valami nagy sötét foltot látna lassan a város felé hömpölygeni, s nemsokára kivehetővé lőn előtte, hogy az egy nagy embercsoport, melynek sötét tömegéből kaszák és kopják vasai villognak elő a holdvilágban.

Egyszerre világos lőn előtte minden: a labanczok csak azt várták, hogy a népség házaiban szétoszolva lefeküdjék, hogy orozva rajta üsse nek . . . Klárika egy perczet sem akart vesztetni, nem ment vissza a templomba, hogy társnéit felköltse, hanem hirtelen áthatva a mentőgondolattól, belekapaszkodék az ötvenkétmázsás harang kötelébe, hogy azt meghúzva, jelt adjon az egész városnak.

Gyöngé volt a leány karja, de erőt adott neki a vész, fehér kezeivel a durva kötélbe fogózva meglóbálta a nehéz harangot, melyet

máskor alig birt meghúzni két férfi, s mielőtt a csoport a várost elérhette volna, egyszerre megkondult a vészharang a város felett, s azon pillanatban talpon volt minden ember, s mintegy összebeszélésre az asszonyok és öregek ismét futottak ki az erdőkre, a férfiak a templom bástyái közé, úgy, hogy mire a laboncok a városba értek, ismét üresen találtak minden házat.

Trajtzigfritzig nagy dühbe jött e kijátszátásra, s parancsot adott, hogy rögtön tizenkét helyen fel kell gyujtani a várost.

De alig fogtak emberei e kárhozatos munkához, midőn olyan zápor kerekedett, hogy rögtön eloltott minden égést: a laboncvezér káromolt Istent és ördögöt e boszuságért.

Reggelre virradva ismét kijöttek eléje a nagytiszteletű rector és a városbíró. A vezér szólni sem engedte őket. Rájuk fogta, hogy mindnyájan csalárd, hazug kutyák, a kik rászedik a becsületes embereket, és erősen esküvék, hogy négy ágyújával porrá lövi az egész várost, a templomot és a collegiumot, kardélre hányatja a lakosokat és a hajadonokat kiosztja katonái közt, ha csak ő neki azt az egyet ki nem adják, a ki a harangot meghúzta.

— Azon egy épen az én leányom, kegyelmes úr, felelt leverten Gerzson úr, de ha az ő élete árán megvásárolhatom városunk szabadulását, bizonyára átadom őt néked, csupán azon kegyelemért kérek, hogy üttesd el az én fejemet előbb, mintsem szemeim az ő balsorsát meglátnák.

— Azt megkapod! vigasztalá őt Trajtzigfritzig s e biztatással egyszerre elrendelé, hogy a csapatok minden oldalról tóduljanak a városba. Ő maga nagy büszkén lován ülve, kötőfékjét a főbíró kezébe adá s úgy vezetteté magát az utcán végig, míg Bórembukk a professor nyakába ült fel s nevetséges iszonyattal viteté magát a piaczig, sarkantyúival illetve a tisztességes ösz férfit oldalait.

A diákok mind ezt látták a collegiumból, mert a menet épen előttük állapotott meg; de be voltak zárva, a kapukulcsot maga Gerzson úr tette a zsebébe.

Később azt is látniok kellett, mint adják ki a templom ajtaján a félholt leányzót, a rector leányát, Klárikát, s mint emelé azt nyergébe Trajtzigfritzig.

De már ez mégis csak több volt, mint a mennyit diák szívvel el lehet viselni.

— Megölöm az egész világot! ordítá Zetelaky magánkívül, megölöm egy magam valamennyit s hanyatt-homlok rohant le a lépcsőkön; utána Áron és utána a többiek mind; — egy percz alatt ki volt sarkából vetve a bezárt kapu s a másik perczben mint a bolygatott méhköpü raja, ömlött ki a diákság a templom körét elfoglalt laboncokra.

— Nem volt kezükben egyéb, mint fűzfadorongok, de a míg a laboncok kanóczos puskáit haszonvehetetlenné tette a sűrű zápor, az ő kezeikben súlyossá tette a fustélyt a fellázadt harag. Egy percz alatt a falnak lett szo-

ritva a laboncz sereg, s az első ordításra vérszemet kapott csizmadiák köveket kezdtek fejükre hajigálni.

A megszorult két vezér nem vette tréfára a dolgot, a mint meglátták, hogy labonczaik ugyancsak dülöngnek a diákok csapásai alatt, hátat fordítanak a csatatérnek s iparkodtak a városból kifelé. Trajtzigfritzig átkarolta az ölébe tett leánykát s vitte magával, szemeivel majd felfalva annak martalékul esett bájait, Bórembukk pedig galléron ragadá Gerzson urat s úgy hurczolta őt magával, roppant lábait futásnak eresztve.

Az elmondott szónál rövidebb idő alatt szét volt verve a világ minden részei felé a laboncz sereg, alig harminczadmagával futott Felvincz felé a két csapatvezér, nyomukban mindenütt egy csoport diák, felgyürt ökleikben nyers fűzfadorongok, hosszú fekete tógáik öveikbe akasztva, nagy dorongjaikon akkorát szöktek, mint egy angol paripa.

Mindig fogyott, mindig kevesebb lett az üldöző és üldözött csapat, egy-egy párjára talált a futásban s elmaradt magára tülekedni, végre ketten maradtak egymásnak, elől Trajtzigfritzig és Bórembukk, sarkukban József és Áron. Az elsőbbek egyike lovon járt, másik hosszú lábainban bizott, de a kettős teher alatt kifáradt a ló, s a mint az említett kis patakhöz értek, akkor látták, hogy ott nem lehet átmenni, mert a fellegszakadás árja elhordta a hidat, s a víz túlömlik a parton.

— No labonez! kiáltá Áron utólérve az egyket. itt a világ vége.

Bórembukk látva, hogy itt csakugyan meg kell állni, elereszté Gerzson úr gallérját s tenyerébe kapva a taglót, úgy odavágott Áronhoz, hogy ha félre nem ugrik, derekában vágja ketté; de visszavágott a diák a doronggal s úgy talált a labonez körmére ütni, hogy rögtön kiesett a kezéből a tagló; erre a labonez vadállati dühvel ugrott neki pusztá kézzel az ifjunak, s bár az olyat vágott a husáanggal a fején keresztül, hogy meghajlott bele a bot, s a labonez feje egyszerre czipóvá dagadt: mintha nem is neki szólt volna az, megkapá Áron kezében a füttyköst s ki akarta azt abból csavarni; de Áron is jól megfogá azt két kézzel s ilyenformán nagyokat rántva egymáson, elhuzakodtak egy ideig. míg mind a kettő kifáradt, s akkor farkaszemet kezdtek nézni.

— No Diák, szólt fogcsikorgatva a labonez, most akadtál emberedre: tudod-e, hogy most ki fogott meg? az én nevem Bó—rem—bukk!

— De annál még az én nevem is czifrább, felelt Áron, az én nevem pedig Ka—ras—siay!

— Ka—ras—siay! kiáltá fel elszörnyűködve a labonez; no iszen hát akkor jaj neked is, nekem is; s azzal egyet rántott ellenfelén, mire mind a ketten úgy estek bele a magas partról a megáradt patakba, hogy mindkettőjük felett összecsapott a víz.

Ez alatt József is utólérte Klárika rablóját; a lovag átlátva, hogy nincs menekülés, leszállva

lováról s kihúzza a kardját, neki fordult Józsefnek, ki szótlan dühvel közeledett feleje.

— Mégy haza anyádhoz szopni, te fattyú! kiálta a pelyhetlen állú ifjonczra; vagy kezed lábad vagdaljam el?

Zetelaky nem felelt, csak megnyálazta tenyerét s középen fogva a botot, merészen odalépett a vasba öltözött ijesztő arczu vezér elé.

— Ejnye! nem mégy el innen? orditá az magán kívül, s kardjával hozzá vágott szörnyen. De József kezében megpördült a husáng, s az egyik végével úgy csapta félre a kardot, hogy csak úgy pendült, a másikkal pedig olyat ütött a sisakra, hogy csak úgy kondult!

Meglódult az agya Trajtzigfritzignek ez ütésre, csakúgy bámult szanaszét, mintha keresné, hogy honnan ütötték meg?

Pedig nem kellett azt keresni, mert József most két kézre fogta a botot, s úgy vágta derékon ellenét, hogy az csak végig nyult a földön, a kard kiesett kezéből; meredt szemmel iparkodott még lováig vánszorogni, mire Zetelaky azt gondolva, hogy csak aléltan a lóhoz kötözött kedvesét akarja meggyilkolni, reárohant s lábával reá gázolva, egy végcsapással leüté.

Csak ekkor tekintte szét társai után. Azok mind szétmaradoztak, csak egy a bokrokon fennakadt tóga szárnya mutatá, hogy oda alatt is van valaki. Hirtelen oda futott, a tógánál fogva kihúzta a vízbe esett Karassiajt. Még akkor is fogták egymást Bórembukkal, csakhogy a diák még élt, de a laboncz meg volt halva.

Ekkor Gerzson úr segélyével fellocsolván Klárikát, magához teríték szép szavakkal ajultából, s akkor mind a négyen térden állva hálákat adának az Úrnak a megszabadulásért.

Azon két fűzfadorongot pedig, melylyel a két ellenséget leverték, az esetnek emlékére letűzék a patak medrébe és Gerzson úr áldást monda azokra, mint szintén József szerelmére is, kinek nem kellett többé perspectiván keresztül néznie Klárikát, ha látni akarta.

És ezen történetnek száz és ötven esztendeje már, és a két fűzfa folyvást zöldül a víz medrében. Hajdan a collegium kényelmes mulatólakot építtete e fűzfákhoz, hova kijártak szép nyári napokban a tanulók, elmondva egymásnak a regét a két fűzfáról s elénekelve, hogy: «Erős várunk nekünk az Isten!»

I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 10th inst. in relation to the above mentioned matter. I have the honor to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration. I am, Sir, very respectfully,
 Yours obedient servant,
 J. M. [Name]

TARTALOM.

	I ap
Carinus (Historiai novella) — — — — —	3
A nagyenyedi két fűzfa (Beszély) — — — — —	99

